

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologický studií

Lenka Polčová

**Móda a její úloha v sociální konstrukci
genderových hranic**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Lenka Polčová**

Vedoucí práce: **PhDr. Hana Maříková, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

POLČOVÁ, Lenka. Móda a jej úloha v sociálnej konštrukcii genderových hraníc. Praha 2014. 72 strán. Bakalárska práca (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut sociologických štúdií. Katedra sociologie a sociální politiky. Vedoucí bakalárskej práce PhDr. Hana Maříková, Ph.D.

Abstrakt

Moja bakalárska práca na tému „Móda a jej úloha v sociálnej konštrukcii genderových hraníc.“ pojednáva o role obliekania v ustanovovaní genderových identít. Podľa Butler vzniká rod performatívnym opakovaním (Butler 1993), čo znamená že nosenie určitého štýlu oblečenia predstavuje jeden zo spôsobov, ako sa rod ustanovuje. Na druhej strane odmieta predstavu, že by človek mohol sám subverzívnym spôsobom napádať genderové kategórie. Feminita a maskulinita predstavuje kultúrny konštrukt, ktorý je živý predstavou, že muži a ženy majú rozdielne vnútorné podstaty, s čím Butler v žiadnom prípade nesúhlasí. Zmätenosť kategórii muž/žena je vo veľkej miere viditeľná práve v móde. Hranice medzi dámskou a pánskou módou sú neustále prekračované z oboch strán. Ženské a mužské sa zlieva v androgynnej móde, ktorá sa spočiatku javí, ako možný únik pred represívnou silou regulačného ideálu, no je otázne, v akej miere je reálne hermafroditná, alebo genderovo-nezaťažaná a v akej miere nasleduje odveké mechanizmy módy posadnuté rozpoltenosťou, dvojznačnosťou a túžbou. Posledná časť práce je venovaná analýze dát získaných z kvalitatívneho výskumu, cieľom ktorých bolo odhaliť charakter vzájomného vzťahu medzi genderom a módou a akú úlohu zohrávajú v živote informátora.

Abstract

My bachelor thesis deals with the topic of “Fashion and its role in social construction of gender boundaries.” and discusses the function of clothing in the establishment of gender identities. As a theoretical foundation to my thesis were used the premises of symbolic interactionism from the theory of performativity by Judith Butler. According

to symbolic interactionism the gender emerges by performative repetition (Butler 1993), which means that the wearing of certain style of clothing represents one of the ways by which gender is determined. On the other hand, it refuses the idea, that person would be able to attack the gender categories in subversive manner by himself. Femininity and masculinity represent cultural construct , which is nourished by the notion, that men and women have different innermost foundations, with what Butler fundamentally disagrees. The confusion of categories male/female is to great extent noticeable in fashion. The boundaries between female and male fashion are constantly crossed from both sides. Female and male joins together in androgynous fashion, which appears from the onset as possible escape from repressive power of regulative ideal, but it is questionable to what extent it is really hermaphrodite or gender-unloaded, and to what extent it follows the traditional mechanisms of fashion obsessed with ambivalence, ambiguity and desire. The last part of the thesis deals with the analysis of data gathered from the qualitative research, which tried to uncover the mutual relation between gender and fashion, and the role that they play in the life of an informant.

Klíčová slova

móda, gender, maskulinita, feminita, sociálny konštrukt

Keywords

fashion, gender, masculinity, femininity, social construct

Rozsah práce: 92 178 znakov (vrátane medzier)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Lenka Polčová

Poděkování

Na tomto mieste by som rada poďakovala všetkým, ktorý mi venovali svoju energiu a čas. Veľké ďakujem patrí mojej konzultantke PhDr. Hana Maříková, Ph.D. za jej ochotu, venovaný čas a úsilie. Nezaobišla by som sa ani bez mojich skvelých informátorov.

V Prahe dňa 21. 5. 2014

Lenka Polčová.....

Inštitút sociologických štúdií

Projekt bakalárskej práce

Téma: Móda a jej úloha v sociálnej konštrukcii genderových hraníc

Student: Lenka Polčová

Obor: Sociologie a sociální politika

Konzultant: PhDr. Hana Maříková, Ph.D.

Název: Móda a jej úloha v sociálnej konštrukcii genderových hraníc

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Móda a odievanie nie je len márnivou záležitosťou dnešnej doby, ale tiež významným nositeľom sociálnych významov. Skrz módu jedinci komunikujú s vonkajším svetom a vysielajú dôležité informácie o sebe i spoločnosti, v ktorej žijú. Šatstvo sa stáva významným tvorcom postmodernej identity, SELF a podieľa sa na sociálnych interakciách s okolím.

Výskum módy ako sociálneho, spoločenského a kultúrneho fenoménu predstavuje veľmi širokú problematiku, a je možné na ňu nahliadať z rôznych perspektív. Môj predmet záujmu bude smerovať k móde ako k prostriedku vyjadrenia genderových hodnôt. Spôsob, akým sa dennodenne obliekame vypovedá o našom chápaní genderových rolí v spoločnosti, súhlase i nesúhlase s týmto usporiadaním, o našom postoji k genderovým stereotypizáciám a konvenčným predstavám o tom, ako má vyzerat' maskulínny muž a feminínna žena.

Odev predstavuje jeden zo základných znakov, ktorými sa odlišujú muži a ženy od nepamäti, aj keď v súčasnosti ich diferenciačný aspekt ustupuje do úzadia. Prenikanie maskulínných prvkov do ženských šatníkov a feminínných prvkov do pánskej módy poukazuje na zmätenosť, nejednoznačnosť a súčasné splývanie kategórii mužstva a ženstva. Dokonca môžeme hovoriť o akejsi rafinovanej hre s genderom, ktorá sa uskutočňuje skrz naše každodenné outfity. Šaty umožňujú zvýrazniť ženskú / mužskú

figúru rovnako dobre ako ju zahaliť do uniformných tvarov. Dôležitý je interakčný rámec, prostredníctvom módy sa neustále pozmeňujú a redefinujú hranice odlišnosti medzi mužmi a ženami.

Na záver sa budem venovať móde, ako jednému z nástrojov reprodukcie genderových nerovností. Oblečenie, predstavujúce sociálny konštrukt, odzrkadľuje bipolárne usporiadanie spoločnosti v duchu genderovej logiky a podieľa sa na upevňovaní súčasných hierarchických pozícií a nerovnom prerozdelení prestíže. Súčasne s týmito procesmi, plní módné odievanie aj protichodnú funkciu. Jednou z oblastí, kde sa odohráva tichá revolta voči tomuto usporiadania je práve oblasť módy a odievania.

Kľúčové pojmy:

móda, gender, sociálny konštrukt, feminizmus, maskulinita, feminita

2. Teoretická východiska

V svojej bakalárskej práci budem vychádzať z feministickej teórie prezentovanej v knihe *Gender Trouble* od Judith Butler. Autorka vníma genderové kategórie ako kultúrne konštrukty a napáda obecné prijímaný binárny pohľad na gender, v ktorom sú ľudské bytosti rozdelené do dvoch presne vymedzených a separovaných skupín, mužov a žien.

Okrem toho, že budem pristupovať k genderu vyjadrovanému prostredníctvom módy ako k sociálnemu konštraktu, ktorého hranice nie sú pevne dané, ale ustanovujú sa v sociálnej interakcii, budem tiež vychádzať z perspektívy symbolického interakcionizmu. Ľudia aktívne vytvárajú svet tým, že prepožičiavajú významy veciam okolo seba, v tomto prípade odevom, ktoré nosia.

Teoretický základ pre rolu módy a odievania pri utváraní genderovej identity, sebareprezentácii a sebaidentifikácii budem čerpať z diela Ervinga Goffmana – *Všetchni hrajeme divadlo*.

3. Ciele bakalárskej práce

V svojej bakalárskej práci sa kladiem dve hlavné ciele. Prvým cieľom je teoreticky spracovať význam módy a odievania z pohľadu genderovej problematiky. Druhým cieľom je, na základe mnou prevedeného kvalitatívneho výskumu a teoretického zázemia odpovedať na výskumné otázky uvedené nižšie.

4. Výskumné otázky a hypotézy

- Akým spôsobom sa prostredníctvom módy, kanálu symbolickej komunikácie, ustanovujú genderové odlišnosti ?
- Ako rôzne odevy dopomáhajú v sociálnej konštrukcii feminity a maskulinity ?
- Ako sa podieľa módne odievanie na tvorbe genderovej identity?
- Akú úlohu zohráva móda pri reprodukcii genderových nerovností?

5. Metody a prameny

Zdroje pre teoretickú časť bakalárskej práce budem čerpať prostredníctvom odbornej literatúry, periodík, rôznych publikácií a elektronických zdrojov týkajúcich sa danej problematiky. V analytickej časti svojej práce budem vychádzať z dát, získaných prostredníctvom pološtruktúrovaného rozhovoru s využitím vizuálneho materiálu a krátkeho zaradovacieho dotazníka.

6. Předpokládaná struktura bakalárskej práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

7. Základní literatura k tématu

- Barthes, R. 2006. *The Language of Fashion*. Oxford: Berg.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Goffman, Erving. 1999. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon
- Crane, D. 2000. *Fashion and its Social Agendas: Class, Gender, and Identity in Clothing*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Fischer-Mirkin, Toby. 1996. *Tajemná řeč módy: co říkáme svým oblečením*. Praha: Nakladatelství Lidových novin.
- Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s.
- Davis, F. 1992. *Fashion, Culture, and Identity*. Chicago and London, University of Chicago Press.
- *Kawamura, Yuniya. 2011: Doing Research in Fashion and Dress: An Introduction to Qualitative Methods*. Oxford: Berg.
- *Kawamura, Yuniya. 2005. Fashion-ology: An Introduction to fashion study*.Berg: Oxford
- *Vlachová, Klára. 1995. Oděv a móda jako sociální fenomény. Sociologický časopis Vol. 31 (2): 267 – 277*.Sociologické nakladatelství.
- Strauss, Anselm; Corbinová, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
- Arvanitidou, Zoi; Gasouka, Maria. 2012. *Fashion, gender and social identity*. First Fashion Colloquia: London.

Obsah

ÚVOD.....	14
1. Teoretická časť	16
1.1. Móda ako sociálny fenomén	16
1.1.1 Móda a jej úloha v živote jednotlivca a spoločnosti.....	16
1.1.2 Etymologické vyjasnenie.....	17
1.1.3 Teoretické ukotvenie.....	18
1.1.4 Postmoderný tvorca identity.....	20
1.1.5 Šaty jako nositelia významov.....	22
1.1.6 Šaty a sociálny kontext.....	23
1.2 Genderová transformácia	26
1.2.1 Esencializmus vs. konštruktivizmus.....	26
1.2.2 Poštrukturalistické stanovisko a Judith Butlerová.....	27
1.2.3 Obliekanie jako performatívny akt.....	28
1.2.4 Aplikácia kultúrnej moci na problematiku rodu a obliekania.....	29
1.3 Móda a gender	30
1.3.1 Očami bipolárnej logiky.....	30
1.3.2 Vyjednávane symbolických hraníc.....	31
1.3.3 Móda a feminita.....	33
1.3.4 Móda a maskulinita.....	34
1.3.5 Alternatívne šaty.....	36
1.3.6 Androgýnnny trend – doba dvojznačnosti.....	38
2. Výskumná časť	40
2.1 Metodológia	40
2.1.1 Cieľ výskumu.....	40
2.1.2 Teoretické východisko.....	40
2.1.3 Použitá metoda.....	41
2.1.4 Výber respondentov a priebeh rozhovorov.....	42

2.2 Analýza	44
2.2.1 Vzťah k móde a jej úloha v každodennom živote.....	44
2.2.2 Voľba oblečenia.....	46
2.2.3 Žena a móda.....	47
2.2.4 Muž a móda.....	49
2.2.5 Muži vs. Ženy.....	50
2.2.6 Androgýnna a unisex móda.....	52
2.2.7 Vizuálna analýza	55
ZÁVER	61
SUMMARY	63
POUŽITÁ LITERATURA	64
ELEKTRONICKÉ ODKAZY	68
ZOZNAM PRÍLOH	68
PRÍLOHA Č. 2	69

Úvod

Téma mojej bakalárskej práce je „*Móda a jej rola v sociálnej konštrukcii genderových hraníc*“. Oblasť módy a obliekania som si zvolila preto, že ide o živú sociálnu záležitosť, s ktorou sa všetci dennodenne konfrontujeme, pred ktorou nikto z nás neutečie, o ktorej už bolo povedané a napísané veľa, ale ani zďaleka nebola vyčerpaná a úplne pochopená.

Módu, rozsiahly sociálny fenomén, môžeme vidieť vo všetkých sférach modernej doby. Zaplňa stránky časopisov, pretŕča sa v mediálnom priestore a svoju premenlivú tvár ukazuje každodenne v uliciach miest. Činí svet zmyslupľnejší tým, že pôsobí ako symbolický jazyk, ktorý vypovedá bez toho aby sme otvorili ústa. Niekedy nám pomáha zhostiť sa hodnoverne určitej sociálnej role, inokedy nám poskytuje pocit komfortu v rôznych situáciách. Umožňuje nám slobodne rozhodovať o tom, ako vizuálne vyjadríme, kto sme a akí sme, no na druhej strane tvrdo presadzuje ideálne typy. Koketuje s mužským i ženským. Robí z nás obeť jej vrtochov a zakrýva to maškarádou. Ide o márnivosť a zároveň tak mocný sociálny nástroj. Zrkadlia sa v nej hodnoty postmodernej spoločnosti i nostalgia za starým poriadkom. Zahŕňa v sebe individuálny i spoločenský rozmer. Je veľavravná. Či už ide o nás alebo o spoločnosť obecné, má toho veľa na jazyku.

Môj záujem bude konkrétne smerovať na miesta, kde sa prekrýva móda a rodová problematika. Aj po zúžení, ide o širokú oblasť skúmania, ktorú je možné uchopiť viacerými spôsobmi. Naším zjavom vysielame informácie o tom, čo pre nás znamená byť ženou/mužom v 21. storočí a aké výhody a nevýhody to so sebou nesie. Tiež to veľa prezrádza o našom vzťahu k druhému pohlaviu i o štruktúrach, ktoré nás spájajú. Všetky vyššie zmienené procesy sa premietajú v móde a zároveň ich móda spoluvytvára.

Čo sa týka štruktúry, moja práca obsahuje dve základné časti – teoretickú a výskumnú. Teoretická časť je ďalej členená na tri tematické pododdiely: *Móda ako sociálny fenomén*, *Genderová transformácia* a *Móda a gender*.

V druhej časti najprv ozrejším metodológiu pozostávajúcu z teoretického ukotvenia a použitých výskumných metód, potom budem pokračovať analytickou časťou. V analýze sa budem snažiť prepojiť teoretické poznatky s informáciami získanými z kvalitatívneho výskumu a dospieť k nejakým platným záverom. Hlavnou výskumnou otázkou, ktorá ma sprevádza počas celého obdobia je to, ako sa zapája móda do konštrukcie genderových hraníc. Pôsobí prevažne subverzívnym spôsobom, alebo nasleduje konvenčné genderové predstavy? A čo androgýnnny štýl? Prináša viac slobody alebo je to ďalší prevlečený sluha patriarchálneho symbolického poriadku?

1.1 Móda ako sociálny fenomén

V tomto tematickom okruhu sa budem zaoberať módou a obliekaním z obecného hľadiska. Čo si predstavíme pod slovami móda, oblečenie alebo šaty a aký je ich vzájomný vzťah? V akých rôznych roliach vystupuje móda v sociálnom živote? Čo o nás prezrádza a ako sa podieľa na budovaní našej identity?

1.1.1 Móda a jej rola v živote jednotlivca a spoločnosti

„Šaty robia človeka. Nahí ľudia majú malý, alebo žiaden vplyv na spoločnosť.“

Mark Twain

Ak by sme chceli nahliadnuť na fenomén odievania z obcenejšej perspektívy, mohli by sme vzťahnúť potrebu dekorácie tela na všetky spoločnosti naprieč rôznymi historickými etapami a rôznymi zemepisnými šírkami (Entwistle 2000:323). Ak však chceme pochopiť úlohu módy a obliekanie v dnešnom svete musíme ju prepojiť so súčasným stavom spoločnosti, s procesmi konzumácie, individualizácie, globalizácie, genderovej transformácie a fragmentácie atď. Móda odkáživa reflektuje dianie v spoločnosti, istým spôsobom ide o svetácku záležitosť (Calefato 1997:76).

Súčasná móda je vďaka procesu demokratizácie prístupnejšia širokým masám. Obchodné reťazce ponúkajú módne trendy za prijateľné ceny. Byť štýlový už nie je len výsadou vyššej spoločnosti, ktorá si to mohla dovoliť. Pluralita módnych štýlov nám dáva priestor slobodnejšie pracovať s naším zovňajškom, na druhej strane populárna móda ako výsledok masovej produkcie vykazuje vo veľkej miere uniformitu. Nemusíte ani sledovať módne trendy pre jednotlivé sezóny. Ak je v kurze zimnú sezónu koža a ponuré farby, zistíte to ihneď, stačí sa okolo seba poobzerať.

Charakter módy sa nepochybne zmenil vo viacerých ohľadoch. V minulosti bolo miesto jedinca v sociálnej štruktúre pevne určené a jasné. Každý vedel kam patrí a aký výzor je preňho v jeho sociálnej

situácii vhodný a žiadúci. Rigidita v obliekaní typická pre 19. storočie, je nahradená rozporupľnejšou, nejednoznačnejšou a rozkúskovanejšou tvárou súčasnej módy (Crane 2000:6).

Dôležitý je sociálny rozmer obliekania (Barnard 2002, Crane 2000, Entwistle 2000, Turner 1980). „Móda vytvára kolektívnu identitu, ale tiež obmedzuje individuálny hlas“ (Tarrant, Jolles 2012:1 preklad autora). Nejde len o kus odevu, ktorý nám pri pohľade do šatníka padne do oka. Odráža ďaleko viac ako len osobné preferencie jednotlivca. V tomto zmysle môžeme chápať šatstvo ako zrkadlo, v ktorom sa odráža spoločnosť a hodnoty na ktorých stojí. Medzi módou a modernou západnou spoločnosťou existuje hlboká previazanosť.

Spôsob, akým sú naše telá štylizované skrz rôzne spôsoby zdobenia, od make-upu, cez účesy až po oblečenie, zohráva zásadnú úlohu vo vytváraní našej identity, sexuality a sociálnej pozície. Oblečené telo predstavuje nástroj k vytvoreniu svojho sociálneho SELF (Craik 1993:45). Podobne uvažuje aj Turner, ktorý priradzuje oblečenie spolu s ostatnými praktikami tela do kategórie „sociálna koža“ (z angl. social skin). Ide o viditeľnú a odnímateľnú kožu, do ktorej sú vryté sociálne informácie o nositeľovi a spoločnosti, v ktorej žije. Tvorí hranicu medzi SELF a ostatnými, medzi spoločnosťou a individuum (Turner 1980:139).

1.1.2 Etymologické vyjasnenie

Ešte pred tým, ako sa ďalej začneme zaoberať módou a obliekaním, je potrebné ozrejmiť niektoré významové odlišnosti medzi pojmami móda, obliekanie, šaty atď. Napriek tomu, že tieto výrazy často figurujú v bežnom rozhovore ako synonymá, nezhodujú sa. Zatiaľ čo, oblečenia je materiálny objekt, móda je súbor významov a symbolov, ktoré sú skrz oblečenie manifestované (Kawamura 2005:3). V duchu marxistickej dialektiky by sme mohli tiež rozumieť oblečeniu ako základni a móde ako nadstavbe oblečenia. Podľa Entwistle móda a oblečenie sa spoločne podieľajú na vytváraní tela v kultúre. Móda produkuje významy a oblečenie je prevedením týchto významov do

praktiky každodenného života (Entwistle 2000:48). Oba tieto pojmy vystupujú v sociálnom živote ruka v ruke a ich vymedzenie je podľa viacerých autorov sporné.

Aj samotný pojem móda je problematický a zahŕňa v sebe viacero významov, ktoré môžeme zoskupiť do dvoch skupín. Prvá pracuje s módou ako s podstatným menom, vníma ju staticky (štýl, spôsob). Druhá nahliada na módu z procesuálnej perspektívy (vykonávať, činiť). Móda v sebe spojuje ideu i praktiku, statický i dynamický prvok (Barnard 2002:9). Platí to aj pre ostatné spríbuznené pojmy ako štýl (z angl. style), šaty (z ang. dress, apparel), ozdoba, zdobenie (z angl. adornment) atď.

Aj napriek odlišnému významu som sa rozhodla používať spojenie oblečenie/móda spolu, pretože si myslím, že ľudom nemusí byť prirodzené uvažovať o týchto dvoch pojmoch oddelene a prípadné škody by mohli byť zásadnejšie ako nepochopenie drobných významových osobitostí. Ostatne, pojmy uvedené v tejto kapitole nemôžeme jednoznačne od seba separovať, pretože ich vzájomný vzťah sa podieľa na ich definovaní. Prínosnejším prístupom bude vnímať ich v jednom kontinuu a rozlišovať významové špecifiká podľa toho, v akom kontexte a za akým účelom sa používajú (Barnard 2002:11-12).

1.1.3 Teoretické ukotvenie

Móda ako komplexný spoločenský fenomén zahŕňa makro i mikro úroveň. (Kawamura 2005:40) Obidve perspektívy sa navzájom dopĺňajú, a nie je možné dosiahnuť plného pochopenia, ak ignorujeme jednu z nich.

V mojej bakalárskej práci nie je priestor na to, aby som zachádzala do obidvoch rovín, preto sa budem prednostne venovať individuálnej perspektíve a inštitucionálno-spoločenský rozmer módneho priemyslu, a jeho úlohu v procese produkcie, distribúcie a konzumácie módy ďalej nebudem rozvádzať. Môj záujem bude smerovať hlavne k tomu, ako jedinci vyjadrujú svoju genderovú identitu a začleňujú sa do procesu určovania genderových hraníc skrz oblečenie. Či už ide o „vystajlovanú“

tínedžerku, vysokoškolského hipstera¹, muža v strednom veku ignorujúceho trendy alebo elegantnú ženu v staršom veku, každý z nich, odhliadnuc od toho, či je, alebo nie je pravidelným čitateľom Vogue a vášnivým nasledovníkom módných trendov, sa istým spôsobom sebaaprezentuje prostredníctvom odevu, a tým sa zapája do vytvárania sociálnej reality.

Vzhľadom k cieľom a povahe skúmania som sa rozhodla zvoliť za teoretické východisko prístup symbolického interakcionizmu, ktorý predstavuje interpretatívnu tradíciu v sociológii. Móda je hlboko nasiaknutá subjektivitou a dešifrovanie jej jazyka si vyžaduje zahŕňať všetky možné signály a perspektívy a následne ich interpretovať z určitej pozície.

To, ako sme oblečení predstavuje našu vizuálnu projekciu a tá vysielá ostatným ľuďom rôzne informácie o nás (Allhoff 2011:6).

Proces prenosu informácii je stále obojstranný a podlieha subjektívnemu zhodnoteniu. Situáciu ešte viac komplikuje nejednoznačný, ambivalentný jazyk módy, ktorý je závislý na našom vnímaní reality.

Chápanie individualít ako aktívnych tvorcov svojho zovňajšku sa zhoduje s prístupom symbolického interakcionizmu, podľa ktorého „svět, který nás obklopuje, je závislý na našem přístupu k němu. Lidé jsou aktivní bytosti, které při svých setkáváních navzájem vyjednávají podobu reality. Lidský svět je v tomto smyslu výtvořem těch, kdo v něm žijí“ (Keller 2010: 129-130). Ak si jeho základné premisy vzťahujeme na problematiku odievania, môžeme v duchu tohto prístupu tvrdiť, že jednotlivci v každodennom živote jednajú na základe významov, ktoré prikladajú veciam, parciálne oblečeniu. Tieto významy nevyvierajú z ich esencie, ani nie sú ich objektívnym atribútom, ale naopak sú produktom sociálnej interakcii prebiehajúcej v aréne každodennosti.

Za módne je vyhlásená vec až vtedy, ak je prijatá širšou verejnosťou. Ak sa masa zhodne na tom, že kožené nohavice sú cool, tak je to v sociálnej realite pravda a kožené nohavice sa stávajú mainstreamovým trendom, ak sa zhodne, že ide o fetišistický a vulgárny

¹ [http://en.wikipedia.org/wiki/Hipster_\(contemporary_subculture\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Hipster_(contemporary_subculture))

prvok šatníka, upadne do zabudnutia, odhliadnuc od pár jedincov, ktorí sa budú vyhradzovať voči obecnému gustu. Významy nie sú stále entity, naopak môžu byť neustále pozmeňované a redefinované v priebehu nových interakcií (Keller 2010:129). Rovnako aj móda nie je statická, nikdy pevná, neustále podlieha zmene (Kawamura 2005:4).

Príkladom toho, ako sú pozmeňované významy skrz sociálnu interakciu, môže byť módny komponent - kravata. Do 19. storočia ide o výhradne mužský prvok šatníka, no počas feministického hnutia sa stáva kravata na ženách obecným prejavom nezávislosti. Dokonca je považovaná za súčasť uniformy feministiek (Craneová 2000:102-103). Odlišným prípadom sú ženské šaty alebo sukňa. Aj napriek viacerým snahám módných návrhárov sa nikdy nepodarilo etablovať tento ženský emblém do mužského šatníka a je obecné považovaný u mužov za výsmešný či kontroverzný.

1.1.4 Postmoderný tvorca identity

„Oblečenie ako jedna z najviditeľnejších foriem spotreby, plní významnú úlohu v sociálnej konštrukcii identity“

(Craneová 2000:1, vlastný preklad).

Aj keď sa módne oblečenie zvyklo dávať do súvislosti hlavne so sociálnou triedou a identitou, jej principiálna správa vypovedá o tom, ako muži a ženy vnímajú ich genderové role v spoločnosti. Podľa Craneovej zohráva móda v procese konštrukcie genderu krušnú rolu. Ide o vizuálnu deklaráciu toho, kto sme a ako premietame v odlišných sférach svoje pozície v sociálnej štruktúre a vyjednávame jej hranice (Craneová 2000:1,16). Príkladom toho, ako odráža móda genderové hodnoty, môžeme byť honosné ošatenie 19. storočia, ktoré zovieralo telo ženy v takej miere, že jej znemožňovalo akýkoľvek výraznejší pohyb. Šaty symbolizovali vylúčenie žien, sexuálnu subordináciu a ich závislosť na mužoch (Craneová 2000:100-101).

Móda v sebe zahrňuje elementy symbolické, sociálne, politické, estetické a subjektívne, ktoré sa zapájajú do sociálnych procesov, a tým sa

stávajú dôležitým hráčom v symbolickom boji konštrukcii identity odohrávajúcim sa v aréne každodennosti (Adelman 2008:737).

Podľa Barnarda móda a obliekanie predstavuje „možno najdôležitejší spôsob ako sú sociálne vzťahy medzi ľuďmi konštruované, zažívané a chápané. Veci, ktoré ľudia nosia, tvarujú a vyfarbujú sociálne rozdiely a nerovnosti, čím dochádza k ich legitimizácii a naturalizácii“ (Barnard 2002:9 vlastný preklad). Móda predstavuje prostriedok k reprodukcii existujúcich rodových vzťahov a genderových identít (Barnard 2002:41). Wilsonová (2003:120) taktiež zdôrazňuje úlohu módy v konštrukcii genderovej identity, napriek tomu, že dnešná móda sa pohybuje viac k genderovo neutrálnejšiemu vzhl'adu. Na rozdiel od Barnarda vníma módu a obliekanie ako priestor, kde je možné slobodne vyjadriť rôzne genderové identity. Ak sa nad tým hlbšie zamyslíme, nemôžeme zamietnuť ani jedno stanovisko. Áno, je pravda že móda kopíruje tradičné predstavy mužstva a ženstva, taktiež je pravda že tieto predstavy navzájom mixuje, čím narúša a rozmazáva hranice medzi rodom.

V kontexte postmodernizmu sa štylizácia vlastného zjavu sa stáva ešte zásadnejšou. Na jednej strane máme voľnú ruku pri sebvýjadrení a sme oslobodení od tradičných pút, na druhej pocit'ujeme plnú zodpovednosť za to kto sme, z čoho vyviera úzkosť a zmätenosť dnešnej doby. V pluralitnom, fragmentovanom svete, ktorý už zabudol na samovládu parížskeho módného diktátu, a namiesto toho ponúka množstvo rozmanitých štýlov, si môže jedinec vybrať ten, ktorý najviac korešponduje s jeho vnímaním okolitého sveta (Wilsonová 2003:122). Striedanie kultúrnych nálad a štýlov je podľa Davisa prejavom kultúrnej rozpoltenosti identity, ktorá je hlboká zakorenená v identite súčasného človeka. Je bežné, že sa každý deň cítime ináč, figurujeme v iných situáciách, osvojujeme si odlišné role. Všetky tieto procesy sa podpisujú na našej rozpoltenej identite. Zdrojom týchto protichodných procesov, ktoré sa odrážajú v nestabilite módy a zároveň sú výtvorom jej mechanizmov, sú rozpory medzi maskulinitou a feminitou, mladosťou a starobou, hrou a pracovným životom, exkluzivitou a inkluzivitou,

hermafrodizmom a jedinečnosťou, zahalením a odhalením, konformitou a rebéliou (Davis 1998: 18 – 26).

Jedným z najvýznamnejších autorov, ktorý sa zaoberali self-prezentáciou a tvorbou identity prostredníctvom každodenného správania je Erving Goffman. Podľa neho je mužskosť a ženskosť esenciálne spätá s tým, ako sa správame a štylizujeme. Naše vnímanie vlastnej genderovej identity je ľahko badateľné z každej sociálnej situácie. Manipulácia vzhľadu odevom tiež spadá do formy sebavyjadrenia, ktorá je infiltrovaná našim genderom (Goffman 1997, 7).

Tvorba identity sa v postmodernej dobe stáva zásadnou. Už nevnímame seba prioritne prostredníctvom toho, do akej rodiny sme sa narodili a akú sociálnu pozíciu okupujeme, ale tiež skrz našu subjektívnu individualitu. V dnešnej dobe sa kladie dôraz na jej vizuálnu projekciu, ktorá zahŕňa ošatenie, líčenie, telesné gestá apod. Jedným z aspektov našej identity, ktorý nejde opomenúť, je gender. Z toho, ako vyzeráme a jednáme v sociálnych interakciách, sa dá vyčítať veľa informácií o našej rodovej identite.

1.1.5 Šaty ako nositelia sociálnych významov

„Ide o „(...) schopnosť oděvu koncentrovat v sobě symboly a významy, skrze které se uskutečňuje sociální komunikace“

(Vlachová 1995:273).

To, čo máme na sebe o nás vysiela informácie rôzneho druhu. Nejde len o to, čo je vhodné si v danú situáciu obliecť, čo je momentálne trendy, alebo ako v tom vyzeráme. Šaty odrážajú náš osobný štýl, preferencie, náladu, chápanie vlastnej sexuality, genderu, politické presvedčenie atď.(Allhoff 2011:6). Symbolicky obsah tohto komunikačného kanálu je vrytý v každom komponente nášho oblečenia, vo farbe, strihu, matérii, vzore i siluete (Davis 1998:5). Pochopenie toho, ako móda komunikuje prostredníctvom našich oblečených tiel a v akom formáte nám informácie posúva, je v našej problematike zásadné. Muži a ženy neustále reflektujú svoju pozíciu v každodennom živote a navzájom prikladajú sebe aj druhému rodu určité významy späté s ich

správaním, vzhľadom, charakterom atď. Symbolické hranice medzi rodmi sú vystavané práve z týchto signálov.

Viacero autorov sa zaoberalo módou ako komunikačným kanálom a snažilo sa dešifrovať jej obsah (Barnard 2002, Barthes 1990). Alison Lurieová, v knihe s príznačným názvom *The Language of clothes* (Lurie 1983), sa snaží popísať ako náš odev komunikuje za nás a prostredníctvom nás. Podľa nej, ide o starší a univerzálnejší spôsob jazyka, ktorý môže byť problematické vyjadriť slovami, ale v zásade mu všetci nevedomky rozumieme. Rovnako ako jazyk, aj on podlieha istej „gramatike“ a komunikuje „rôznymi dialektmi, ktorým nerozumie každý. Napríklad farba oblečenia je formou vizuálneho jazyka, ktorý dokáže dešifrovať skoro každý. Pestré farby si všetci spájame s pozitívnou náladou, radosťou, snahou na seba upútať (Lurieová 1983: 182). Wilsonová kritizuje Lurieovej závery, práve z toho dôvodu, že priveľmi zdôrazňuje podvedomé a nezámerné vyjadrovanie individuálneho či skupinového psyché skrz oblečenie. V Lurieovej predstave oblečenie o nás prezrádza aj to, čo nechceme (Wilson 2003: 57).

Nikto nemá plnú kontrolu, nad tým aké signály vypúšťa do sociálneho prostredia a často krát si ani nevedomujeme, čo naše oblečenie hovorí o nás. Na druhej strane náš odev nevysielala len nezámerné, podvedomé výpovede o našom stave a osobnosti. Dôležitú úlohu zohráva prvok hry, manipulácia vzhľadu, prezentácia chceného JA.

1.1.6 Šaty a sociálny kontext

Sociálna realita sa skladá z rôznych sociálnych situácií, v ktorých vystupujeme v rôznych sociálnych rolách. To, ako je vhodné sa obliecť a čo je už krok vedľa, sa mení v závislosti na sociálnom kontexte. Nikoho neprekvapí odhalenie ženy v bikinách niekde na pláži, no v zasadačej miestnosti by išlo o kompletne neprijateľný výber oblečenia. (Entwistlová 2000:324). V názornom príklade išlo o dve úplne odlišné príležitosti, v menej výraznej miere konfrontujeme vhodnosť/nevhodnosť nášho „outfitu“ v danom sociálnom kontexte neustále. Je rozdiel, ako sa prezentujeme na firemnom stretnutí a ako v bare s

dlhoročnými kamarátmi. V prvom prostredí viac podrobujeme svoj vzhlad a správanie sebakontroly a snažíme sa v očiach druhých vzbudiť priaznivý obraz žiadúceho SELF, v druhom prípade ide o neformálnejšie prostredie, kde sa na nič nehráme. Rozdielne sa obliekame vo voľnom čase a v pracovnom prostredí. Volíme iné komponenty šatstva, keď chceme zapôsobiť na svojho partnera alebo sa snažíme upriamiť pozornosť na náš intelekt. Čierna farba vyznieva ináč na rockovom koncerte a ináč na promóciách. Šaty sú závislé na sociálnom kontexte a ich interpretácii.

Móda zohráva zásadnú rolu pri vytváraní mikrosociálneho rádu. V medziach konvencií je naše telo vystavované pre nás v zmysluplnom a zrozumiteľnom svetle (Entwistlová 2000a:33, 2000:326). Oblečenie ako súčasť zovňajšku sa výrazne podieľa na prvom dojme. Je obecné známe, že prvý dojem je veľmi dôležitý a závisí od neho ďalšie pokračovanie v interakcii. Prostredníctvom signálov, ktorými za nás hovorí naše oblečenie interpretujeme svet a ľudí okolo nás.

Veľa z nás sa pred tým, ako sa ráno oblečie pozrie do šatníka a spýta sa: „V čom sa dnes budem cítiť dobre?“ Záleží na množstve vplyvov, ktoré ovplyvnili naše ráno. Napríklad na tom, ako sme sa vyspali, ako sme naladení, či sa chystáme na viac alebo menej formálne stretnutie, ako sa cítime vo vlastnom tele, ako chceme pôsobiť na iných. Oblečenie nám môže poskytnúť pocit konformity a bezpečia, no zároveň môže byť zdrojom nepohodlia a pocitu vlastnej neatraktivity. Pri voľbe oblečenia si nevyberáme len jednotlivé komponenty odevu podľa estetických a individuálnych preferencií, ale vyberáme si tiež identitu, ktorý chceme počas dňa reprezentovať.

Oblečenie zohráva dôležitú rolu vo vnímaní vlastného tela, jeho prirodzenej autenticity. Pociť komfortu je spájaná s predstavou prirodzenosti tela/ prirodzenosti SELF (Entwistlová, Wilsonová 2001:220). Závisí na tom, v akej miere sa zhoduje vonkajšie telo s vnútorným imaginárnym SELF. „Komfort v tomto prípade znamená, že niekto vyjadruje navonok, to, čo cíti vnútri“ (Entwistlová, Wilsonová 2001: 222 vlastný preklad).

Ľudia majú prirodzenú tendenciu obliekať sa tak, aby to korešpondovalo s ich osobnosťou, genderom, sexualitou, názormi a hodnotami. Ak odráža oblečenie hodnoverne to, kto sme a aký sme, tak sa cítime komfortne pred sebou a inými.

1.2 Genderová transformácia

Na to, aby sme lepšie pochopili, ako dochádza skrz módu a odievanie k percepcii genderu, je nutné uvedomiť si, ako vnímame samotné rodové kategórie vo vzťahu k prírode, kultúre a spoločenskému usporiadaniu. Len hlbšie pochopenie genderovej transformácie nám môže osvetliť procesy, ktorými móda manipuluje hranice tela a ustavične redefinuje to, čo my vnímame ako ženstvo, mužstvo.

1.2.1 Esencializmus vs. Konštruktivizmus

Pojem pohlavie predstavuje biologickú danosť, nemennú a pevnú kategóriu, zatiaľ čo rod/gender označuje sociálne, spoločensky a kultúrne konštruované rozdiely medzi mužmi a ženami. (Kiczková, Szapová 2011:35) Dichotomický štýl uvažovania v zmysle mužské/ženské môžeme vidieť vo všetkých sférach života a je pre nás takéto uvažovanie úplne prirodzené. Maskulinitu a feminitu ako odlišujúcu esenciu oboch kategórií nemôžeme chápať ako biologickú záležitosť v duchu sloganu „biológia je osud“ ale naopak ako štruktúru sociálnych procesov, vzťahov a praktík, ktoré ustavične vytvárajú a ukotvujú rozdiely medzi mužským a ženským. (Connel:2009).

V debate o pôvode genderu oproti seba stoja zástancovia biologického esencializmu a vyznávači sociálneho konštruktivizmu. Prvá skupina tvrdí, že gender je podmienený telom a predstavuje kultúrnu nadstavbu pohlavia. Muž sa správa mužsky a žena sa správa žensky, pretože sa narodili ako muži a ženy.² Oproti tomu stojí výrok známej humanistickej feministky Simone Beauvoirovej „Ženou sa nik nerodí, stáva sa ňou“ (Beauvoirová 1968:5). Sociálni konštruktivisti tvrdia že, spoločnosť vytvára gender, ktorý následne pripisuje telu určité pohlavie. Rodové stereotypy, sociálne role a sociálne inštitúcie neustále ustanovujú tieto konštrukty. Rod je sociálnou konštrukciou, ku ktorej sa viažu spoločnosťou pripisované alebo očakávané sociálne roly, správanie, ale aj predsudky, stereotypy, hodnotenia a sebahodnotenia, resp. predstavy

² Bočák, Michal – Rusnák, Juraj: **Gender v elektronických médiách**. In: Rusnák, Juraj a kol.: Texty elektronických médií: Stručný výkladový slovník. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2010, s. 71 – 73. Dostupné z: <http://michalbocak.weebly.com/gender.html>

o tom, čo je a čo nie je pre ženu alebo muža správne a vhodné (Kiczková, Szapová 2011:35).

Neskôr sa však ukázalo, že rozlíšenie pojmov pohlavie a rod sťažuje proces nového definovania pohlavia, pretože ostáva v zajatí dichotómie príroda vs. kultúra. „Na základe binárnej štruktúry západného myslenia a jeho dichotomických opozícií medzi prírodou a kultúrou, telom a duchom, hmotou a vedomím, môžeme o „pohlaví“ uvažovať len v rámci tejto binárnej logiky“ (Kiczková, Szapová 2011:65).

1.2.2 Postštrukturalistické stanovisko a Judith Butlerová

Postštrukturalistický feminizmus, ktorého hlavnou predstaviteľkou je Judith Butlerová, postupuje ešte ďalej. Podľa nich je sociálnym konštruktom už samotné pohlavie. Feminita a maskulinita nepredstavujú univerzálne kategórie, podliehajú subjektívnemu prežívaniu a v bežnom živote sa vyskytuje mnoho rôznych foriem týchto rodových kategórií (Barker 2006:54). „Rod predstavuje aj diskurzívne/kultúrne prostriedky, ktorými sa produkuje a ustanovuje „pohlavná prirodzenosť“ alebo „prirodzené pohlavie“ ako „preddiskurzívne“, čiže také, ktoré bolo skôr ako kultúra, ustanovuje sa ako politicky neutrálny povrch, na ktorom sa koná kultúra“ (Butlerová 2003:23).

Gender je tak podľa nej úplne diskurzívna a kultúrna kategória, ktorá nie je nijak podmienená anatómiou tela a biologickým pohlavím. Je to regulatívny ideál, ktorý sa dennodenne uskutočňuje vynucovaním. Namiesto chápania genderu ako otázky voľby zdôrazňuje útlak v intímnej zóne. Žiadne esenciálne „já“ bez kultúry neexistuje. Butlerová zastáva názor že neexistuje „já“, ktoré by bolo schopné praktikovať gender vlastným spôsobom, a tým rozvracať genderovú schému (Butlerová in McRobbieová 2006:102-107).

Voči interpretáciám genderových kategórií ako voluntaristických aktov sebaustanovenia, ktoré podľa niektorých vychádzali zo záverov prezentovaných v *Tramptách s rodom* (Butlerová 2003), sa Judith Butlerová rázne vyhradila slovami: „Nikdy jsem se nedomnívala, že pohlaví je něco jako šaty, nebo že šaty dělají ženu“ (Butlerová 1993:231).

Tým dáva jasne najavo nesúhlas s tézami typu „prezleč sa, zmeň gender“ (ang. change clothes, change gender).

1.2.3. Obliekanie ako performatívny akt

„Účinok rodu sa tvorí štylizáciou tela, treba ho teda chápať ako bežný spôsob, akým rozmanité telesné gestá, pohyby, štýly vytvárajú ilúziu pevného, rodovo určeného Ja“

(Butlerová 2003:192).

„V pojetí Butlerové predstavuje performativita opakovanou, procesuálnu a probíhajúcu aktivitu, ktorá uvádza v život to, čo zdánlivo pouze popisuje“ (Butlerová dle McRobbie 2006:104). Prostredníctvom sociálnej performativity, ktorá zahŕňa osvojenie si istého oblečenia, doplnkov a make-upu, sa uskutočňuje gender. To by znamenalo, že neexistuje vnútorná pravda rodu alebo inými slovami esencia či podstata a pravý rod je len fantázia vpísaná do našich telesných schránok (Butlerová 1993:187) Naše šaty by neboli to, čo indikuje našu genderovú identitu, ale to, čo ju vytvára. Z toho by vyplývalo, že SELF nie je vo svojej podstate ani maskulínne ani femínne a všetky ideály ženskosti a obrazy mužskosti sú skonštruované.

Viacero autorov (McRobbieová 2006, Entwistlová 2001) zastáva názor, že koncept performativity genderu sa hodí na módu a obliekanie. Skrz šaty sa definuje a naturalizuje telo. Ide o viditeľnú projekciu nášho genderu, reprodukovanej a ustanovovanej ako forma telesného štýlu (Butlerová 1990, 1993).Aj keď sama autorka uznáva dôležité postavenie štýlu a obliekania, ako jeden zo spôsobov, ako sa ustanovujú genderové rozdiely a priznáva že rôzne štýly a rituály môžu pôsobiť v istej miere subverzívnym spôsobom, obáva sa toho, že by boli jej závery prekrútené.

Ak to zhrnieme, náš vzťah je výsledkom pôsobenia rôznych síl. Na jednej strane máme „regulačný ideál “ a hegemonickú kultúru, ktoré nevedome tlačia na to, aby sme sa správali a štylizovali podľa nich, na druhej strane máme slobodu, aspoň zdánlivú, v tom, ako sa prezentujeme vonkajšiemu svetu. Existujú spôsoby, aj keď s limitovaným pôsobením, ktoré rozvracajú binárne vzorce z vnútra.

1.2.4. Aplikácia kultúrnej moci na problematiku rodu a módy

Popkultúra, zahrňujúca rôzne štýly v obliekaní, vo veľkej miere určuje alebo znovu určuje hranice rodu. Genderové identity sa často prezentujú ako prísne odlišné, aj keď na druhej strane sú tieto odlišnosti taktiež často spochybňované. Typická je tendencia preskakovať medzi dôrazom na genderovú identitu a jej popieraním (McRobbie 2006:89).

Podľa Butlerovej krátkodobé porušovania pravidiel nepredstavuje reálnu hrozbu pre dominantný rád, ktorý si je vedomý možných únikových ciest. Tým, že sa voči normatívnemu usporiadaniu subkultúry vyhradzuje, prijímajú určitý rámec, proti nemu môžu potom bojovať len čiastočne – čiastočne systém ďalej reprodukuje. (Butler in McRobbie 2006:106). V duchu rodovej problematiky, cross-genderové prejavy identity (queer, buch a femme lesby, tomboys atď.) síce obmedzeným spôsobom napádajú bipolárne videnie sveta a denaturalizujú telo, ale rovnako tiež obnovujú a revitalizujú doterajší heterosexuálny model.

Ak by sme pokračovali ešte ďalej a aplikovali by sme túto teóriu na fenomén módy skrz ktorý dochádza k percepcii genderu, v centre by sa nachádzali módné trendy a štýly, ktoré korešponujú so spoločensky prijímanou predstavou ženstva/mužstva, a tým podporujú a reprodujú heterosexuálnu maticu. Na jej perifériách by sa vyskytovali kontroverzejšie módné „úlety“ a štýly, ktoré ignorujú špecifiká mužského a ženského tela a zahaľujú telá do cross-genderových a genderovo-neutrálnych tvarov.

To môžeme vidieť napríklad v prípade transvestizmu. Podľa Butler obliekanie ženských šiat mužmi účinne zosmiešňuje expresívny model rodu aj predstavu pravej rodovej identity. (Butler 2003:187) Na druhej strane môžu prehnane kontroverzné outfity ignorujúce gender posilniť existujúce genderové konvencie. Ľudia sa neradi identifikujú s niečím radikálnym, ale pokiaľ je to v medziach „normálnosti“ prečo nie. To je podľa mňa jeden z dôvodov, prečo ľudia obľubujú v takej miere androgynný štýl. Sedia na dvoch stoličkách a nikto ich nenúti si vybrať. Môžu sa hrať tak trochu na ženu, tak trochu na muža, pôsobí to sexi a nenarušuje to ich predstavy o sebe ani druhých.

1.3 Móda a gender

V tejto časti teoretického oddielu sa budem snažiť priblížiť genderový kontext módy. Ako pracuje móda s feminitou a maskulinitou? V svojej podstate tmelí špecifické rodové prvky alebo im dáva vyniknúť? Čo je zámerom androgýnnej módy, aké je jej poslanstvo?

1.3.1 Očami bipolárnej optiky

Móda podlieha binárnemu vzorcu videnia sveta. Odráža ideály mužstva a ženstva, genderové stereotypizácie a rozdelenie rolí v spoločnosti. Muži a ženy sa za pomoci odevu vždy usilovali o dosiahnutie vysneného fyzického zjavu, ktorý bol v tom čase obecné prijímaný (Harvey 2007:75). Móda nasledovala tieto kultúrne konštrukty feminity a maskulinity, či už bola považovaná za ideál ženstva Venuša („krv a mlieko“) alebo Twiggy so svojím chlapčenským zjavom.

Rodové rozdelenie spoločnosti sa premieta do rôznych sfér, jednou z nich je ošatenie. Existuje móda ženská a mužská. V reálnom živote môžeme vidieť segmentáciu šatníka prakticky všade – v obchodoch s módnym oblečením existuje oddelenie pánskej módy a oddelenie dámskej módy. Do ženskej garderóby neodmysliteľne patria šaty, sukne, blúzy, topy, zatiaľ čo v pánskej sekcii dominuje oblek, košeľa poprípade tričko a nohavice. Muži a ženy sa jednoducho obliekajú odlišne. Dokonca, aj keď dochádza k zastieraniu týchto rozdielov a obidve šatníka vykazujú mnoho spoločných črt, stačia minimálne rozdiely na to, aby odev vysielal informácie o genderových hraniciach (Barnes, Eicher 1997:16).

Podľa Lipovetskeho prebiehajú homogenizačné procesy v móde len po povrchu a „postupné a nepopíratelné zmierňovanie extrémů vposledku nemíří ke sjednocení vzhledu, nýbrž k subtilní diferenciaci, k jakémusi minimálnímu odlišitelnému protikladu obou pohlaví. Rozdíl ve vzhledu mužů a žen přichází o svou zřetelnost, avšak zároveň s tím, jak se snižuje odstup, se vynořují nové, diskrétní odlišnosti“ (Lipovetsky 2002:201). Zároveň s týmto procesom dochádza k okázalému a zjavnému odlišeniu na základe výlučne ženských prvkov oblečenia. Stále platí

v podstate to, že ženy môžu nosiť takmer hocičo, od androgýnnejšieho štýlu až po výrazne ženské šaty, avšak muži majú hranice hry pevne určené. V tom spočíva základná štrukturálna asymetria medzi pohlaviami (Lipovetsky 2002:198–203).

Móda však nebola vždy striktne genderovo odlišená. Až s nástupom modernity sa začína výrazne oddeľovať. Do 18. storočia bola pánska móda rovnako okázalá a prezdobená ako tá ženská (Kawamura 2005:9, Wilsonová 2003:117). Spolu s nástupom modernity sa stáva pre muža genderovo korektné oblečenie to, ktoré bolo praktické, striedme a odprostené od zbytočnej dekoratívnosti, ktorou naopak oplývala ženská móda. Mužské oblečenie sa striktne vymedzovalo voči femínnemu zjavu. Ako v zrkadle sa odrážalo v móde rodové usporiadanie spoločnosti založené na genderových stereotypoch. Muži mali v rukách moc, peniaze a ovládali verenú sféru. Ich oblečenie im dovoľovalo pohyb a činnosť v akejkoľvek životnej situácii. Ženy oproti tomu patrili do domácnosti a boli orientované na emocionálnu stránku. Nemali žiadne rozhodovacie právo a museli dbať na svoju cudnosť, ktorú zahaľovali pod vrstvami látky. Feministické hnutia a sexuálna revolúcia, prejavujúca sa v rôznych sférach masovej kultúry, nabúrili toto binárne videnie sveta. Definitívnym „klincom do rakvy“ bolo triumfálne ťaženie džínsov a hnutie hippies v 60. rokoch (Jonasová 2008:19-23). Móda bola a je neodmysliteľnou súčasťou genderovej transformácie.

1.3.2 Vyjednávanie symbolických hraníc

„Móda je posadnutá genderom, definuje a redefinuje genderové hranice“

(Wilsonová 2003:117, vlastný preklad).

Otázka, ktorá sa nám naskytá pri skúmaní povahy oblečenia vzhľadom k genderovému usporiadaniu je to, či móda a oblečenie sú súčasťou reprodukcie status quo, alebo ide skôr o formu hry dospelých s projekciou svojej genderovej identity. Dochádza prostredníctvom módy k utlmovaniu rozdielov, alebo obliekanie tieto odlišnosti ustanovuje?

Mojim výskumným predpokladom je, že móda, charakteristická svojou ambivalentnou povahou, pôsobí obidvoma smermi. Na jednej strane konštruuje genderové odlišnosti a podporuje odveké genderové

stereotypy a ideály mužskosti/ženskosti na druhej strane ich utlmuje a zahaľuje do neutrálnych tvarov.

Podľa Silverman oblečenie „kreslí telo,, tak ako je videné“ (Silverman in Thornhamová 2000:145). Tým, že sa šaty nachádzajú na okrajoch tela označujú symbolickú hranicu medzi sebou a inými, medzi individuum a spoločnosťou. Táto hranica je intímna a osobná a slúži ako druh vizuálnej metafory pre identitu (Entwistlová 2000:327).

Dokonca môžeme povedať, že sa móda neustále hrá s dištanciou medzi mužmi a ženami, tým, že vyjadruje predstavy o tom, aké sú ideály maskulinity a feminity. Nabáda nás flirtovať s transvestizmom, dvojznačnosťou, nejasnosťou a túžbou (Wilsonová 2003:122). Oba pohlavia, ženy ako aj muži, koketujú s ošatením toho druhého (Harvey 2007:83).

Práve demokratizácia módy a pluralita módných štýlov, ktoré sa nám ponúkajú, ponechávajú priestor pre hru s módou a významami, ktoré vysielajú. Chápanie výberu oblečenia ako tvorivého procesu predstavuje antitézu voči výroku, že ľudia sú čírymi obetami módy.

Podľa Wilsonovej móda denaturalizuje telo, a tým ho zbavuje odvekého esencializmu. Odmietnutie klasickej dichotómie príroda/kultúra prekračuje genderové hranice, prevracia na ruby genderové stereotypy a strháva masku feminity (Wilsonová 1994 in Kawamura 2005: 12).

Na druhej strane móda deformuje ženské telo prostredníctvom rôznych subordinačných praktík ako sú vysoké opätky, korzety atď. Taktiež podporuje negatívne stereotypy, ktoré vykresľujú ženské pokolenie ako narcistické, nekonzistentné a premenlivé (Twiggová 2007:288).

Jedným zo spôsobov, ako môže dochádzať k „denaturalizácii“ tela je osvojenie si gendrovo-neutrálneho štýlu, ktorý prepožičiava svojim nositeľom androgýnnny vzhľad. Gendrovo neutrálna móda ignoruje kontúry a špecifiká mužského a ženského tela a zahaľuje ho do uniformity.

Na druhej strane dochádza skrz módu aj k opačnému procesu – konštrukcii genderu a k potvrdeniu existujúcej bipolárnej optiky. Oproti maskulínnym trendom v ženskej móde stále stoja vo veľkom zastúpení tie,

ktoré vyzdvihujú ženské atribúty a pracujú s emblémami ženstva. Šaty s kvetinovým vzorom s romantickým nádychom, ženské telá obostreté krajkou, volánmi, spodničkami, ozdobami sú stále aktuálne.

1.3.3. Móda a feminita

„Ženský ideál je jeden z najsilnejších ideálov v móde“

(Lisa Armstrong in Arnoldová 2001:109,vlastný preklad).

Feminita je rámec identity, ktorý odkazuje k sociálnym a kultúrnym atribútom ženskej existencie. Ide o diskurzívne performatívnu konštrukciu, ktorá ustanovuje a kontroluje kultúrne významy spájané so ženstvom (Barker 2006: 52). S feminitou sa obecné spájajú charakterové črty ako emocionálnosť, nerozhodnosť, krehkosť, starostlivosť, a podriadenosť.

Móda je nasiaknutá tradičnými predstavami ženstva. Femme fatale 70-rokov, supermodelky ako Claudia Schiffer, Linda Evangelista či herečky Marilyn Monroe, Brigitte Bardot a Sophia Loren predstavovali variantné predstavy ženského ideálu.

Od 60. rokov dochádza k postupným zmenám v dámskej i pánskej obliekaní. Ženská móda sa čiastočne maskulinizuje, ženy hromadne prisvojujú oblečenie pánskeho typu (nohavice, bunda, kravata, klobúk). Priekopníčky v nosení pánskeho štýlu boli Geoge Sand, ktorá bola známa svojím maskulínnym oblekom a cylindrom, neskôr Coco Chanel, ktorá pretlačila pánske prvky do módného sveta a Marlen Dietrich, ktorá významne zpopularizovala androgýnnny štýl obliekania. Aj napriek rozsiahlym zmenám, ktoré výrazne premenili ženskú siluetu nedošlo podľa Lipovetskeho (Lipovetsky 2002: 206) k pozbaveniu platnosti tradičnej ženskej výbavy. Rozšírenie nohavíc, šiat a sukni, bok po boku, dáva ženám väčšiu slobodu pri výbere oblečenia a osobitého štýlu, no neodzrkadľuje pád feminity. Šaty umožňujú ženám hrať „veľkú hru“ rovnako ako pôsobiť diskkrétne.

V 90. rokoch dochádza k oživeniu výrazne femínneho looku. Prostredníctvom prehnanych šiat a prílišnej prezdobenosti dochádza

k fetišizácii predošlých ikonických štýlov, čo môžeme hojne vidieť v kolekcii Johna Galliana pre módný dom Givenchy, neskôr pre Dior a Alexandra McQueena pre Givenchy. Prostredníctvom týchto kolekcí dochádza k vytvoreniu nových ženských obrazov plných dominancie a romantického looku (Arnoldová 2001:126).

Zaujímavým názorom je, že podľa McRobbieovej ženský štýl v obliekaní, ktorý je obecne spájaný s konvenčnými predstavami ženskej atraktivity a ustanovuje ženu ako objekt túžby, vyjadruje potešenie z vlastného zovňajšku. Prerod od pasívneho k aktívnejšiemu vytváraniu vlastného femínneho imidžu viedlo k tomu, že ženy prestali byť pasívnymi prijímateľmi mužského zazerania. Radšej manipuláciou svojho zovňajšku úmyselne nabádajú a usmerňujú mužský pohľad. Dôležitým sa stal okrem mužskému záujmu, obdiv v ženských očiach (McRobbieová in Bennett 2005:104-105). To by vysvetľovalo, prečo ženy dychtivo sledujú a hodnotia navzájom svoje outfity. Prečo sa cítia dobre, keď im iná žena pochváli určitý komponent odevu a prečo ticho závidia kamarátke nové šaty z Topshopu.

1.3.4. Móda a maskulinita

„Oba pohlavia hrajú obratnú hru, pretože prvýkrát v histórii sa muž učí návykom obliekania od ženy, namiesto toho, aby tomu bolo naopak.“

(Holanderová in Arnold 2001:133, vlastný preklad)

Maskulinita je kategória identity, ktorý odkazuje k sociálnym a kultúrnym atribútom mužskej existencie. Ide o diskurzívne performatívnu konštrukciu, ktorá ustanovuje a kontroluje kultúrne významy spájané so mužstvom. Je spájané s charakterovými rysmi ako moc, fyzická sila, kontrola, nezávislosť atď. Tieto tradičné ideály mužstva vytvárajú silný tlak na dnešných mužov, ktorý nedokážu splňať tieto požiadavky. V súvislosti s tým, sa hovorí o tzv. kríze maskulinity. (Barker 2006:112)

Od 18. storočia sa v rôznych časových variáciách dostáva na výslnie muž, ktorý ktorý odhodil masku maskulinity a hrá sa s kultúrnymi konštruktmi spájanými s mužským rodom. Jeho predstaviteľmi naprieč

históriou boli muži ako Macaroni, Dudes, v literatúre bol zvečnený ako Dorian Grey v románe Oscara Wilde a v súčasnej dobe ho charakterizuje napríklad populárna postava v seriále Gossip Girl, moderný dandy - Chuck Bass.³ Dandy je štýlový mladý muž, vždy perfektne nahodený, nápadný svojím zjavom, vyznačujúci sa sexuálnou dvojznačnosťou. Štylizáciu zovňajšku povýšil na umenie a skôr ako o záujem ženy, usiluje o uznanie medzi ostatnými dandy (Arnoldová 2001:112-114).

Transformácia započatá od 60. rokov je sprevádzaná návratom muža do módy, čo sa naplno prejavilo v športovej móde. Muž v tomto období sa postupne odprošťuje od neutrálnych farieb, praktickosti a striedmosti. Namiesto toho dáva prednosť farebnejších odtieňom, nápaditosti, hravosti a fantázii. Postupne dochádza k zastieraniu rozdielov, tým že je pánska móda zahrnutá do euforickej logiky módy, ktorá je dovtedy typická len pre ženy. Napriek týmto posunom mužská móda stále vyjadruje protiklad medzi hedónistickými a technokratickými hodnotami, čo môžeme vidieť v segmentácii oblečenia na voľný čas a prácu (Lipovetsky 2002:198).

Zmeny sa v masovej kultúre prejavujú prijatím rôznych alternatívnych štýlov ako hippies, psychadelický unisex štýl prezentovaný Hendrixom či Rolling Stone, ktoré napádajú symbolické hranice medzi rodmi. Ďalšími na zozname sú David Bowie, predstaviteľ tvárnej genderovej identity vykazujúcej vo veľkej miere feminínne i maskulínne prvky, Boy George atď. V móde razila tomuto trendu cestu návrhárka Katharine Hamnett, Vivienne Westwood, ktorá prináša hravosť do pánsky modelov a Jean Paul Gaultier, notoricky známy svojimi hrami s genderom. V polovici 80. rokov počas jeho prehliadky napochodujú na predváždzacie mólo muži oblečení v sukni na štýl sarongu a v kilte po kolená. Aj napriek jeho snahám preraziť s pánskou sukňou, a tým napadnúť tradične chápanú maskulinitu, sa to nikdy neuskutočnilo (Arnoldová 2001:120-128). Sukňa predstavuje kultúrny a sociálny konštrukt hlboko spätý so ženským telom. „Muž je odsouzen k tomu, aby hrál muža“ (Lipovetsky 2002:203).

³ <http://dandyfashioner.blogspot.cz/2009/09/style-profile-chuck-bass-gossip-girls.html>

Vzhľadom k tomu, že maskulinita predstavuje normu západnej spoločnosti, akékoľvek snahy napádať tradičné obrazy mužstva sú prijímané s veľkým znepokojením. Feminizácia módy a záujem mužov o svoj zovňajšok napáda tradičné patriarchálne usporiadanie a ohrozuje existujúcu rovnováhu moci oveľa výraznejšie, ako je tomu v prípade transformácie ženskej garderóby. (Arnold 2001: 111). Aj napriek tomu, sa feminizujúce prvky objavujú v móde čoraz častejšie. Otázkou je, ako sa k tejto tendencii stavajú samotní muži. Nie je femínnejšia pánska móda odrazom mužského vnútra, ktoré nezvláda splňať požiadavky hegemonickéj maskulinity ?

1.3.5 Alternatívne šaty

„Dnešná móda má niekoľko rôznych a inkonzistentných agend, od reprezentácií vyjadrujúcich sadomasochizmus a pornografiu, až po tie, ktoré zobrazujú ženy ako silnú a androgýnnu“

(Craneová 2000:19, vlastný preklad).

V súčasnosti nám módný svet ponúka množstvo osobitých štýlov, z ktorých si môžeme vybrať ten, ktorý nám sedí najviac. Máme na výber športový štýl, elegantný glamour štýl stojaci vedľa odvážnejšieho chic štýlu, chlapčenský „look“, unisex štýl atď.

Zaujímavé je, že anglický termín „look“ bežne používaný v každodennej interakcii ako vzhľad či štýl, v sebe zahŕňa slovesá „vidieť“ i „byť videný“. Oblečené telo je definované skrz to, že je videné a zároveň tým, že vidí okolitý svet. V tomto zmysle je „look“ spôsobom bytia a zároveň vytváraním sociálneho univerza (Calefatová 2004:08).

Ako uvádza Craneová (Craneová 2000:100) všetky tieto štýly buď podporujú alebo napádajú v rôznej miere dominantnú koncepciu rodového usporiadania. Môj záujem bude smerovať k tomu, ako určitý typ oblečenia podporuje diskurz napádajúci dominantné genderové predstavy.

Ak zohľadníme časový horizont, v každom období modernej spoločnosti, prúdy v obliekaní obsahovali tie, ktoré upevňovali konformitu voči dominantnej koncepcie role muža a ženy v spoločnosti a tie, ktoré vyvíjali tlak zaužívanú koncepciu a snažili sa posunúť jej

chápanie iným smerom (Craneová 2000:100). „Fashion konformisti“ projektovali skrz oblečenie chápanie pohlavia ako pevnej nezmeniteľnej kategórie, ktorá určuje miesto jednotlivca v sociálnej štruktúre a konštruuje odpovedajúci maskulínny/femínny vzťah. Limitované kariérne možnosti pre ženy, odlišné sféry pôsobnosti (žena pri sporáku a muž v práci), nerovný prístup k moci, peniazom a fyzická a intelektuálna subordinácia ženského pokolenia, to všetko predstavovalo prirodzené rozdiely medzi pohlaviami. Voči nim sa vymedzovali tí, ktorí nesúhlasili s dovtedajším postavením mužov a žien a dovoľovali sa redefinovania rodových vzťahov. Práve s druhou skupinou sa viaže pojem alternatívne šaty, ktoré predstavovali zhmotnený nesúhlas s bipolárnym videním sveta (Craneová 2000:102). Za komponenty alternatívneho šatníka by sme mohli považovať napríklad kravatu, klobúk, sakový kostým nohavice, pánsku sukňu a ostatné unisex doplnky.

Rozdiel v chápaní alternatívnych šiat v minulosti a dnes je v tom, že v súčasnosti sú mužské prvky natoľko etablované v ženskej móde, že skôr ako o nejakej alternatíve voči dominantnému štýlu, by sme mohli hovoriť o jednom z obecných prijímaných trendov v móde. Ide o populárny androgýnný štýl obsahujúci prvky maskulínne aj femínne alebo prezdobený dandy „look“

Podľa Wilsonovej dôvod, prečo sa v súčasnej spoločnosti neustále vynárajú nové opozičné štýly, súvisí s charakterom doby. Jednotlivci a skupiny hľadajú v dnešnej fluidnej dobe možnosť ako sa odlišiť od ostatných. Táto snaha je ešte k tomu podporovaná individualistickou ideológiou a obecnou tolerovanou. V spoločnosti kde má každý voľnú ruku pri vytváraní svojho zovňajšku, a všetky nové myšlienky prinášajú profit sa „otvára priestor medzi železným poriadkom tela a svojhlavým bezprávím ega“ z ktorého povstávajú deviantné štýly (Wilsonová 2003:216).

1.3.6 Androgýnnny trend - Doba dvojznačnosti

„V histórii západne módy nenájdeme väčší symbolický rozpor, než ten. vytvorený túžbou, niekedy otvorenou, ale častejšie potlačovanou, oboch pohlaví napodobňovať odievanie a príslušnú genderovú výstroj druhých“
(Davis 1988:27, vlastný preklad).

Termín androgýnnny v sebe zahŕňa kombináciu mužských a ženských charakteristík. Táto nejednoznačnosť sa odráža v móde, genderovej identite a lifestyle.⁴ Najmä v poslednom čase sa dostávajú k slovu gendrovo-fluidné módné trendy (chlapčenský look, tomboy look, lesbian chic atď), ktoré prepožičiavajú ich nositeľom androgýnnny vzhľad.⁵ Názvy titulkov na módných webových stránkach typu „How to go maskuline⁶“, „Maskuline chic“, „One formula to remember for masculine dresing“, „Girls will be boys“, len dokazujú popularitu a rozšírenosť tohto štýlu.

Ide o ďalšiu formu manipulácie médiami a módnym priemyslom, alebo prenikanie androgýnnnej módy do mainstreamovej kultúry je predzvesťou gendrovej transformácie ?

Gendrovo-neutrálna móda nie je hitom posledných rokov, naprieč históriou „bola v kurze“ viacerokrát. Už Coca Chanel, Marlen Dietrich, či David Bowie razili tomuto trendu cestu. Aj keď sa naprieč časom mení, to čo je spoločnosťou akceptovateľné, a to, čo niekedy otriaslo gendrovými hranicami, dnes je považované za obecneprijateľné. Nový androgýnnny štýl je ešte „plochejší, striedmejší a ešte viac genderless. Jeho cieľom je dokázať, že móda nepotrebuje byť odlišená na základe genderu.“⁷

Čo robí tento trend tak prítlačlivý? Androgýnnny štýl bol vždy zdrojom záujmu. Ide o formu alternatívneho looku, akt rebélie, ktorý napáda obecneprijaté predstavy o feminite a maskulinite. Podľa Wilsonovej móda funguje ako prostriedok fantázie. Odráža naše túžby

⁴<http://en.wikipedia.org/wiki/Androgyny>

⁵<http://www.fashionising.com/trends/b--androgyny-androgynous-fashion-22284.html>

⁶ <http://www.fashionising.com/trends/b--womens-masculine-tailoring-70452.html>

<http://www.fashionising.com/pictures/b--femidad-masculina-75005.html>

i predstavy. Ambivalentnosť, a nejednoznačnosť môže byť viac sexuálne prítlačivá ako čistá maskulinita či feminita (Wilsonová 2003:135). „Odev, v skratke, je ako slovná hračka, expert v dvojznačných významoch a súčasťou jeho práce je organizovať rozpor obklopujúci telo“ (Harvey 2007:66).

Otázkou je, či sa prijatím androgýnného štýlu do mainstreamovej kultúry stáva spoločnosť viac otvorená rôznym genderovým vyjadreniam, alebo ostáva v špiku kostí naďalej usporiadaná podľa starého rodového poriadku. Niektoré feministicky orientované autorky stále zastávajú názor, že móda len napodobňuje už vytvorené ideály mužskosti a ženskosti a že androgýnný trend práve tým, že sa voči nim vymedzuje, tieto ideály ustanovuje. Zatiaľ čo unisex štýl sa snaží zakryť rozdiely medzi pohlaviami a nahradiť ich maškarádou rovnosti a genderovej neutrality, androgýnna móda sa v sebe snaží spojiť mužskú a ženskú esenciu v jedno telo (Arnoldová 2001:137). Spojenie obidvoch genderových identít má zmierniť zmätok a stres, v ktorom sa momentálne rody nachádzajú. Ďalší názorom je, že androgýnný a unisex štýl poskytuje limitované možnosti ich nositeľom. Obidve trendy totiž vykazujú v prevažnej miere mužský štýl, ktorý sa hodí na štíhlu figúru s chlapčenskými rysmi. V konečnom dôsledku to vedie k tomu, že sú rozdiely sú ešte viac zvýraznené (Arvanitidou, Gasouka 2013:114).

Podobne vníma androgýnný štýl aj Davis. V kapitole s príznačným názvom Boys will be boys, girls will be boys sa venuje tomu, o čo vlastne androgýnnej móde ide. Právý androgýnný štýl by mal rozvoľňovať genderovo-špecifické komponenty a nemal by nič vysielat' o genderi alebo sexualite nositeľa. Namiesto toho, aby rozuzľoval binárnu opozíciu, ešte viac dramatizuje napätie medzi rodom. Androgýnný štýl sa síce hrá na spravodlivo vyvážený hermafroditný model, no mierka váh je oveľa viac posunutá smerom k pánskej móde. V podstate androgýnný štýl nie je vôbec androgýnný, pretože to by musel v sebe spájať prvky ženskosti a mužskosti v primeranej miere. Namiesto toho sa hodí viac prívlastok chlapčenský. (Davis 1998:36-37)

2.1 METODOLÓGIA

Výskumná časť pozostáva z dvoch oddielov – z metodológie a analytickej časti. V prvej časti predstavím to, ako som postupovala vo výskumnej činnosti, v druhej sa budem snažiť analyzovať zozbierané dáta a prepojiť ich s teoretickým oddielom.

2.1.1 Cieľ výskumu

Mojím výskumným cieľom bolo obecné zistiť akú rolu zohráva rodová problematika v oblečení. Skôr ako potvrdiť alebo zamietnuť výskumné hypotézy, som sa snažila nájsť nejaké zaujímavé podrobnosti a detaily, ktoré by pomohli osvetliť fenomén módy a obliekania. Vnímajú informátori rozdiely/podobnosti medzi mužmi a ženami skrz oblečenie a ak áno ako? Dochádza prostredníctvom oblečenia k upevňovaniu genderových stereotypov, alebo naopak k utlmovaniu rozdielov? Považujú informátori módu za slobodný priestor, kde môžu vyjadriť svoj postoj k identite alebo naopak vnímajú tlak konvencií a módných trendov nato ako sa obliekať. Ako vnímajú zlievanie ženských a mužských prvkov v populárnom androgýnnom štýle? Stáva sa spoločnosť viac otvorená rôznym genderovým vyjadreniam alebo schéma mužské/ženské stále pretrváva?

2.1.2 Teoretické východisko

Hľadať odpovede na vyššie uvedené výskumné otázky môže byť problematické vzhľadom k charakteru skúmanej problematiky z dvoch hlavných príčin. Po prvé, ľudia nemusia uvažovať o móde a jej významoch v hlbších súvislostiach. Po druhé, módné obliekanie ako individuálna i sociálna záležitosť je nasiaknutá v rôznej miere subjektívnymi významami i kolektívnymi predstavami, ktoré môžu byť natoľko odlišné u rôznych respondentov, že je ťažké dôjsť k nejakých reálnym záverom.

Po zohľadnení charakteru skúmanej oblasti a po zvážení možných úskalí, som sa rozhodla pre kvalitatívny výskum. „Termínom kvalitatívny výskum rozumíme jakýkoľvek výskum, jehož výsledku se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace“ (Strauss, Corbinova 1999:10). Kvalitatívny výskum je vhodný práve pre oblasti, kde sa snažíme dopátrať alebo hlbšie porozumieť podstave procesov a javov. Aj napriek tomu, že móda sa stáva populárnym objektom vedeckého skúmania a existuje množstvo odborných publikácií o tomto sociálnom fenoméne, v česko-slovenskom prostredí zastáva okrajovú úlohu. Podľa Straussa a Corbinovej môže byť vykonaný kvalitatívny výskum za účelom „získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nich už něco víme. V neposlední řadě mohou kvalitatívny metody pomoci získat o jevu detailní informace, které se kvantitativními metodami obtížně podchycují“ (Strauss, Corbinova 1999:11).

2.1.3 Použitá metoda

Ako svoju hlavnú výskumnú metódu som si zvolila pološtruktúrované rozhovory. Pre pološtruktúrované rozhovory je charakteristické že máme určené súbory otázok, ktoré však nemusia nutne nasledovať v rovnakej časovej postupnosti. Počas rozhovoru ich môže výskumník pozmeniť tak aby sa dozvedel, čo najviac cenných informácií. Scenár rozhovoru predstavuje pre výskumníka akési vodidlo, ktoré mu pomáha držať sa svojich výskumných zámerov, no výrazne ho neobmedzuje. V pološtruktúrovanom rozhovore, ak je vedený správne, dochádza k minimalizácii nedostatkov štruktúrovaného a voľného rozhovoru (Reichel 2009: 111-112).

Podľa môjho názoru je táto metóda vhodná pre skúmanie tak subjektívnej problematiky ako je móda a obliekanie. Hlavne preto, že má výskumník možnosť pýtať sa detailnejšie na veci, ktoré ho zaujímajú, a tým získať kvalitnejší výskumný materiál.

Rozhovor je štruktúrovaný do dvoch základných častí. V prvej časti rozhovoru, ktorá trvala približne 30-45 minút som sa pýtala

respondentov na obecnější otázky týkající se módy a genderu. Tato část byla rozdělena do tematických okruhů. Nejprve byla baterie otázek zaměřená na vztah k móde a její úloha v životě respondenta, potom následovala konkrétnější baterie otázek na osobní štýl respondenta, rozdíl mezi mužskou a ženskou módou a na závěr, som sa snažila zistiť ich postoj k androgynnej a unisex móde. V druhej časti som za pomoci vizuálneho materiálu zisťovala ako na respondentov pôsobia mnou vybrané „outfity“. Išlo o obrázky piatich mužov a piatich žien ktorí boli oblečení od rýdzo maskulinného/femínneho vzhľadu, cez androgynnejší až po unisex štýl.⁸ Obrázky som získala z facebookovej stránky „*Móda z českých a slovenských ulíc*“, čím som chcela docieľiť to, aby na respondentov pôsobili obrázky prirodzene a tiež aby odrážali módné štýly, s ktorými sa môžu stretnúť v každodennom živote. Ako predloha výskumu mi poslúžila akademická práca Zoi Arvanitidou a Márie Gasouka.⁹

2.1.4 Pribeh rozhovorov a výber respondentov

Rozhovory zväčša prebiehali v rôznych útulných kaviarňach, alebo u respondentov doma od apríla do mája tohto roku. Prostredie, kde sa mal konať rozhovor vyberali respondenti, čo tiež prispelo k uvoľnenej atmosfére. Celkovo, hodnotím kladne priebeh rozhovorov. Respondenti odpovedali bez zábran a snažili sa čo najdetailnejšie popísať svoj názor. Problematické boli niektoré otázky, ktoré si vyžadovali viac času na premýšľanie a respondenti, k nim nemali vybudovaný názor.

Čo sa týka výberu respondentov, snažila som sa vybrať zaujímavú vzorku, ktorá pokryje širšie spektrum možných odpovedí. Výskumu sa celkovo zúčastnili 4 muži a 4 ženy vo veku od 22 do 28 rokov. Každý z nich má minimálne stredoškolské vzdelanie s maturitou. Štyria z nich majú dosiahnutý bakalársky stupeň vysokoškolského vzdelania a vyššie. Keďže som chcela zistiť či sexuálna orientácia bude výrazne ovplyvňovať

⁸ Do analýzy som rozhodla vybrať 4 obrázky žien a 4 obrázky mužov, podľa toho akú mali výpovednú hodnotu.

⁹ Dostupné z: <http://process.arts.ac.uk/sites/default/files/zoi-arvanitidou.pdf>

názory na módu, vybrala som dvoch homosexuálne orientovaných informátorov, jednu ženu a jedného muža. Tiež som sa snažila vybrať respondentov, z rôznych sociálnych prostredí a profesijných kruhov, ktorí sú konfrontovaný s rôznymi podobami feminity a maskulinity.¹⁰

¹⁰ Zoznam mien a charakteristiky informátorov sú uvedené v Prílohe č. 3

2.2. Analýza

Úlohou analytickej časti je interpretovať výsledky výskumu v svetle našich teoretických poznatkov. Podporuje naša výskumná časť doterajšie stanoviská, alebo ich vyvracia? Nachádzame vo výskumnom materiále nejaké výrazné kontradikcie? Prišli sme na nejaké špecifické skutočnosti, ktoré vrhajú na nazbierané nové svetlo?

2.2.1 Vzťah k móde a jej úloha v živote respondentov a respondentiek

V prvej časti analýzy sa budem snažiť odpovedať na to, ako respondenti obecné vnímajú módu, akú úlohu zohráva v ich živote, čo na nej vnímajú pozitívne a čo negatívne. Uvádzať budem prednostne tie pasáže rozhovor, ktorý boli buď charakteristické pre skupinu respondentov, alebo sa naopak odlišovali.

Z rozhovorov vyplynulo, že každý z respondentov a respondentiek považuje módu a oblečenie za dôležitú súčasť života a má k nej skôr pozitívny vzťah. Ani jeden z dotazovaných neprechováva k móde radikálne negatívny vzťah, aj keď viacerý z nich uviedli aspekty obliekania, ktoré považujú skôr za záporné. Do tejto kategórie patrila premenlivosť módy, tlak na nasledovanie módnych trendov, povrchnosť, márnivosť a zahľadenosť do seba.

Jakub: „Vadí mi že sa strašne rýchlo menia trendy, preto som strašne často nemoderný.“

Jana : „Můj vztah k módě je neutrální, vyvážený. Negativní proto, že je to nástroj manipulace s lidmi, je to malicherné, povrchní a nevyovídá to nic o reálném stavu. Pozitivní – lidé mají možnost se vyjádřit, přihlásit se ke skupině a hodnotám, které vyznává.“

Čo sa týka role módy v ich živote, zastávajú rôzne názory. Ak by sme to chceli zoberniť, tak každý z nich súhlasí s tým, že móda hovorí niečo o nich, že sa prostredníctvom nej seba prezentujú. Každý však vníma iný aspekt seba, ktorý je najviac viditeľný skrz oblečenie. To by

korešpondovalo s tým, ako vníma rolu módy Allhoff. Podľa neho oblečenie vysliela množstvo odlišných správ o nás. Od osobného štýlu, preferencií, nálady, estetického cítenia, až po morálne zásady, sexualitu atď (Allhoff 2011:6).

Jana: „*Já pomocí toho vyjadřuji svoje emoce, jde to ruku v ruce s mojí náladou. Když mám PMS a cítím se víc ošklivá, vezmu si něco vzdušnějšího, volnějšího. Když se cítím dobře, pak klidně sáhnu po přiléhavějším oblečení.*“

Kateřina: „*Díky té móde, i díky tomu v jaký žijeme době, máme možnost se jakoby vyjádřit, svůj styl, svoje názory, můžeme tím ukázat, kdo vlastně jsme.*“

Matouš: „*Primárně je to vyjádření vlastního estetického citění. Nejde ani tak o to jaká jsi osobnost nebo jaká je tvoje sociální zařadění. Samozřejmě to něco vyjadřuje o nás, ale přednostně vzhled hovoří o vkusu.*“

Okrem toho, z odpovedí respondentov vyplýva, že vnímajú oblečenie Ako spôsob osvojenia sociálnej role, alebo ukazovateľ sociálneho statusu. Oblečenie im pomáha viac sa identifikovať s rolou, a tiež im môže aj uľahčiť jej vykonávanie. Ak je človek istým spôsobom oblečený, ľudia sa k nemu správajú podľa toho, ako jeho zjav interpretujú. Oblečenie môže byť vodidlo pre ostatných, ako sa v rôznych sociálnych situáciách správať (Barnard 2002, Alison Lurieová 1983).

Jakub: „*Šaty ti dokážu podpořit nějakú sociálnu rolu. To ako je tá rola formovaná, jej vizuál dávajú šaty. Keď sa oblečieš do obleku, tak sa okolo teba vytvára nejaký stereotyp.*“

Miroslava: „*Ja, ako učitelka na strednej škole, sa snažím radšej pôsobiť profesionálne a neberiem si na seba vyzývavé šaty a podobne, lebo nechcem, aby mali žiaci sprosté poznámky ohľadom toho, ako vyzerám. Neprovokujem a snažím sa vyzeráť autoritatívne.*“

Pri týchto obecných otázkach bolo zaujímavé sledovať či respondenti a respondentky reflektujú svoje rozdielne pohlavie skrz oblečenie automaticky, alebo nejakým spôsobom na to upozornia v rozhovore. Všetci respondenti, až na jedného, pri otázke, čo vyjadrujú

svojím oblečením a akú úlohu zohráva v ich živote oblečenie, nespomenuli svoje pohlavie ani sexualitu a skôr siahali po obecných odpovediach typu spôsob prezentácie apod. Ak som sa ich neskôr pýtala na to, či vnímajú rozdiel medzi mužskou a ženskou módou a čom, všetci sa jednoducho zhodli na tom, že sa mužská a ženská móda odlišuje.

Roman: „Neriešim to, či pôsobím mužsky, žensky, funky, oldschoolovo. Som muž, nosím ,dá sa povedať, typicky mužské oblečenie, ale zasa nemám takú tu vymakanú figúru. preto nenosím také obťahnuté veci a podobne.“

Matouš: „Mám pozitívny vzťah k móde. Proč? Protože jsem gay a celkově mám rád estetiku a umění.“

Podľa Craneovej (2000:1) je oblečenie najviditeľnejším prejavom toho, že sme ženy /muži a možno práve preto, že ide o tak viditeľnú a samozrejmu vec, respondenti a respondentky nemuseli považovať za potrebné, viac na to upozorniť. Ďalšou možnosťou by bolo, že delenie mužská/ženská móda splyva v takej výraznej miere, že už nie je pre jednotlivcov zásadná rodová odlišnosť. Tento predpoklad som neskôr zamietla, pretože každý z respondentov zastáva názor, že rodová schéma v obliekaní naďalej pretrváva.

2.2.2 Voľba oblečenia

V tejto časti som sa zamerala na to, čo ovplyvňuje voľbu oblečenia u respondentov ráno, keď sa postaví pred skriňu. Zaujímavé bolo sledovať, ako sa ich odpovede líšia. Základné determinanty by sme mohli rozdeliť na pohodlie, praktickosť, náladu a sociálny kontext a nezáleží na tom. Poslednú možnosť zvolili len Ľuboš a Roman. Praktickosť odevu v daný deň najvýraznejšie nerieši Matouš a Miroslava. U Miroslavy je primárne aby bola oblečená vo svojom štýle a zohľadnila sociálnu situáciu a Matouš ako jediný z chlapcov uviedol doslova, že nezohľadňuje praktickú stránku a bežne sa prezlieka ráno viackrát.

Miroslava: „U mňa je to rôzne. Bud' sa zobudím ráno s presnou predstavou ako budem vyzerat', alebo vyhádzem celú skriňu a stále neviem. Strašne záleží na tom, či idem učiť, mám deň off, takisto s kým a kam idem. Pohodlnosť až tak zas neriešim. Ako sa vraví „pre krásu sa trpí.““

Argument, ktorý použila Miroslava - „Pre krásu sa trpí“, je tradičný genderový výrok, ktorým ospravedľňuje nepohodlnosť ženskej módy v službách krásy. Hlavne v minulosti bolo často krát zdôrazňované, že móda nemá byť ani praktická ani príjemná na nosenie, ale má prednostne dotvárať atraktivitu jej nositeľky.

To, ako budú respondenti tráviť deň a v akom sociálnom prostredí sa budú pohybovať zohľadňuje väčšina respondentov. Jediná z respondentov, Jana, upozornila nielen na sociálnu situáciu, ale aj na to, aký status bude okupovať. V tomto prípade uviedla dve možnosti – buď „holka“ alebo „silný chlap“. Z jej poznámky môžeme usúdiť, že pracuje s klasickými genderovými obrazmi a stereotypmi mužskosti a ženskosti, ktoré sa snaží vyvolať prostredníctvom oblečenia.

Jana: „Závisí aj od toho jaký mám ten den status, či jsem holka nebo silný chlap. Když si člověk vezme boty na podpatkách vypadá jinak, jako když jich nemá. Oblečení napomáhá pro vžití se do role. Každý den se hraješ s jinou rolí, avšak elementární věci osobnosti jsou stejní.““

2.2.3 Žena a móda

V tomto pododdiely sa budem snažiť odpovedať na to, ako vnímajú respondenti ženskú módu. Ako sa cítia ženy vo výrazne femínnom oblečení a ako sa cítia v maskulínnejšom štýle? Ako pôsobí na mužov žena v pánskom štýle?

Každá z respondentiek sa zhodla na tom, že sa módou snažia o atraktívnejší vzhľad. Väčšina uviedla, že sa snaží vyzerat' dobre nie len kvôli mužskému pohlaviu, ale rovnako kvôli sebe a okoliu. Respondentky obecné obľubujú populárny pánsky štýl v ženskej móde, no zväčša sa ho snažia „zjemniť“ ženskými doplnkami. Kladne tiež vnímajú výrazne femínny look, až na jeden prípad. Každá z nich uviedla, že má niekedy potrebu obliecť sa žensky a elegantne. Zväčša respondentky hodnotili

maskulínny/femínny štýl na základe estetického vkusu, no dve z respondentiek podotkli, že sa s týmito dvoma štýlmi spájajú rôzne významy a pocity. Jedna nachádzala sebavedomie a moc práve v ženskom „looku“, druhá sa cítila sebavedomejšie v neutrálnejšom androgýnnom štýle. V týchto dvoch rôznych názoroch môžem vidieť rozdielne stanovisko k rodovému usporiadaniu. V prvom prípade je respondentka najskôr zástanca esencializmu a vníma svet cez bipolárnu optiku genderu, ktorú však nevidí mocensky asymetrickú. Podobné stanovisko zastávajú predstaviiteľky diferenciačného feminizmu, podľa ktorých sú nespochybniteľné odlišnosti medzi pohlaviami zdrojmi kreatívneho potenciálu ženy (Barker 2006:53). Ta druhá vníma mocenskú asymetriu medzi pohlaviami práve skrz klasické stereotypy, ktoré spájajú muža so silou a nadvládou a žene priradzujú status „druhého pohlavia“.

Miroslava: „Viem že asi to nebude dávať veľmi logiku, lebo väčšina žien povie, že sa práve cíti silná a sebavedomá v tom mužskejšom štýle, u mňa je to naopak. Podľa mňa, by žena mala byť ženou v tom je jej najväčšia sila. Muži môžu mať to svoje chladné „racio“ a neviem čo ešte, no my máme svoje ženské zbrane.“

Jana: „Man style mě hodně baví, hodně ráda nosím košile. V man style se cítím silnější. Sice miň žensky, což je asi přirozené. Sebevědomá, ale miň atraktivní. Ale já vlastně ani nechci, není to můj cíl. V man style vchází jedinec jako sobě rovný, androgynny jedinec. Oblečení dává mantinely společenský interakci.“

Prednostne ma zaujímalo, ako muži vnímajú ženy v rôznych outfitov. Väčšina respondentov mužského pohlavia sa zhodla na tom, že pánsky štýl je na ženách sexi, navodzuje atmosféru hry a dáva priestor fantázii, ale musí byť vyvážený nejakým komponentom, čo zvýrazňuje ženskú siluetu. Protí femínnemu vzhľadu nemal nijaký muž negatívny postoj. Odôvodňovali to tým, že ženské telo je krásne samo o sebe a pôsobí atraktívne, keď je oblečením ešte zvýraznené. To, že žena nosí ženské oblečenie ju však podľa respondentov nijak nestavia do role „krehkej kvetinky“.

Matúš: „Mně se líbí, když je ženská oblečená žensky. Celkově na mne působí ženské tělo křehčejší a jemnější, proto to mám rád aj v oblíkaní. Nemyslím si, že to nějak odpovídá vlastnostem té ženy, že jde o to „slabší“ pohlaví nebo tak.“

Luboš: „Unisex štýl pre ženy sa mi páči. Ide o takú rafinovanejšiu hru. Ženská v mužskej móde upriami viacej pozornosť na postavu ako celok a na tvár(...)v zmysle menej je niekedy viac.“

2.2.4 Muži a móda

V tejto časti analýzy sa zameriam na to, ako vnímajú muži módu, v čom sa cítia dobre. Ako vnímajú ženy mužov vo femínnejšom štýle ?

Aj napriek tomu, že z rozhovorov vyplynulo, že mužská móda je viac uzavretá pred inváziou ženských prvkov a je menej rozmanitá, ako tá ženská, neexistuje veľa komponentov oblečenia, ktoré si muži na seba nemôžu obliecť. Zväčša ide o odev, ktorý je nejako spätý so ženstvom (sukňa, šaty) alebo ide o oblečenie, ktoré počíta so ženskými krivkami. Respondenti zväčša uviedli pár obecné kontroverzných prípadov, ako biele nohavice, komponenty v ružovej farbe, kožené veci atď. Čo sa týka, experimentovania a hravosti, nie sú úplne uzatvorený novým veciam.

Roman: „Nemusím tiež veľmi veľké výstrihy na tričkách a ružová farba ma tiež neláka. Nevieť či to je tým, že mi niekto do hlavy vložil názor, že to patrí ku gayom, lebo ináč tu farbu mám celkom rád.“

Z úryvkov rozhovorov vychádza, že za posledné desaťročia sa nezmenili len názory na ženy a na feminitu, ale rovnako to otriaslo aj maskulinitou. Maskulínny chlap nemusí pôsobiť nedbalo, stroho a mohutne. Môže vyzeráť pestovane a byť oblečený hravo a nápadito, nie však priveľmi femínne. Obidve pohlavia, bez výnimky homosexuálne orientovaných respondentov, považujú femínny „look“ na mužoch za nepríťažlivý.

Bety: „Je paradoxní, že i přes to že si myslím že každá žena má v sobě i mužskou část a naopak, tak mi připadá výrazně ženské oblečení na mužích komicky. Nějak to nesedí k jejich fyzickým schránkám.“

Matouš: „U mužů se mi zas nelíbí přehnaně feminní look. Muž musí vypadat sladce ale mužně“.

Jakub: „Dnes sa to všetko uvoľňuje, no ja nevnímam maskulinitu cez výzor. Symbol muža je moc a dnes tá moc nie je fyzická. Pre mňa úspešný muž, ktorý tak pôsobí, vyzerá viac maskulínne ako „namakaný“ mechanik zamazaný od oleja.“

Takisto je záležitosťou osobného vkusu a pohodlia, či chlap preferuje obťahnuté alebo voľnejšie šatstvo. V zásade sa nikto z respondentov nevyjadril, že by obťahnuté oblečenie bolo mužom úplne proti srsti. Nielen ženy sa snažia upriamovať pozornosť na svoje telesné prednosti, ale rovnako aj muži, čím ďalej častejšie, pracujú so svojim telom a snažia sa zvýrazniť atraktívne partie.

Matouš: „Miluju upnutý věci na hezkých mužských. Miluju slim fit (obťažené) nohavice a odhalené ruce, na chlapech, kteří si to můžou dovolit. A nevdá mi ani ty větší výstřihy když má chlap pěknou zarostenou hrud“.

Euboš: „Odkedy prišli slim fit košele zvýrazňujúce to V-čko na hrudi a začali sa nosiť skiny džiny (dovtedy akurát saká zvýrazňovali ramená) pánska móda na seba viac púta pozornosť. Čím ďalej, tým viac sa nosia obťahnutejšie komponenty.“

2.2.5 Muži vs. Ženy

V tejto časti analýzy sa zaoberám tým, ako vnímajú respondenti odlišnosti medzi mužmi a ženami skrz oblečenie. Existujú zásadné rozdiely medzi mužskou a ženskou módou? Dochádza k utlmovaniu genderového rozlíšenia v móde alebo delenie na mužské/ženské je stále obecné platné?

V nižšie uvedených úryvkoch rozhovorov môžeme vidieť, že každý jeden respondent vníma určité rozdiely medzi ženskou a mužskou módou. Väčšina sa zhodla na väčšej rozmanitosti dámskeho šatníka, či už strihovo alebo množstvom a závislosti na doplnkoch. Často krát boli tiež zmienené stereotypné predstavy typu, že žena je v móde viac doma a muž do sveta módy ešte len postupne preniká. Nápaditosť, farebnosť a dekoratívnosť je sporná. Zväčša to závisí od osobnosti konkrétneho jednotlivca a nie podľa

toho, či ide o muža alebo ženu. Zásadným rozdielom je podľa respondentov, nižšia priepustnosť ženských prvkov do mužskej módy ako naopak. Ženy obecné viac experimentujú, viac sa s módou hrajú aj v rámci mužského šatníka. Žena má dovolené koketovať s pánskou módou, u mužov je to vnímané viac kontroverzne. Postoj respondentov by sme mohli prirovnať k tomu, ako vníma celú problematiku Lipovetsky. Žena môže byť ženou i mužom, no muž iba mužom. V tom spočíva základná asymetria medzi pohlaviami. Móda je viac otvorená ženám, no muži sú naďalej výraznejšie zviazaní konvenčnými predstavami. Šaty a sukne sú pre nich stále zakázanou zónou (Lipovetsky 2002:204).

Matouš: „Tak muži nenesú sukne ani šaty. Je to kultúrna ženská záležitosť a nejde to len tak zobrať. Ženská móda je mnohým viac závislá na doplnkoch, dovoľuje ženám viac experimentovať. U chlapov je zatiaľ tá ozdobnosť a dekoratívnosť hlavne aplikovaná na topech, blejzrech“

Kateřina: „Hodne to závisí na osobnosti. Stretneš hodne holek, ktoré vypadajú ako kluci, a kluku, ktorí vypadajú ako holky. V týchto ty dobe sa na to moc nehraje. Dôležité je, v čom sa kto cíti príjemne. (...) Ale myslím si, že ženský jsou v tom, čo si vezmou na seba odvážnejší. Treba žena si môže obliecť boyfriend džiny alebo niečo v tom pánskom štýle, ale keď si muž obliekne niečo, čo pôsobí žensky ako nejaký homosexuál, ale je takový zženštilý, žena si môže dovoliť viac.“

Jana: „Určite proste priepustnosť mužského šatníka do ženského je mnohým priepustnejší. Chlapi nenesú šaty a sukne. Závisí to na ľidech. Nedá sa to takto generalizovať. Mužské oblečenie je minimálne nápadité na strihy, príjete do ženskej sekcie tak tam je strašná nápaditosť strihov. Pretože ženy majú diametrálne odlišné postavy, zatiaľ čo chlapy zas tak nemajú.“

Luboš: „Muži do toho ešte len prichádzajú, ženy sú v tom viac doma. (...) Páčia sa mi ženské v mužských veciach. Ale muži v ženských veciach sa mi nepáčia. S minimálnymi strihovými úpravami je to v podstate to isté. Ženské si upravujú mužské veci tak, aby vynikla postava. Funguje to.“

Roman: „Odlišuje sa v strihoch a látkach. Muž je obmedzený v obliekaní. Má na výber buď nohavice alebo kraťasy. To je to jediné, čo si môže obliecť od pásu dole. (...) Ženy chcú viac pozornosť upriamiť na to, čo sa mužom páči. Na ženskom tele je všeobecne viac pekného. Tiež si viac všímajú trendy a viac sa zaujímajú o módu, viac podliehajú

„mainstreamovým“ záležitostiam. Ženy nosia čipky, výstrihy, volány, podprsenky, dvojdielne plavky, korzety, takéto rôzne veci.“

Respondentky a respondenti si uvedomujú, že v súčasnosti dochádza k splývaniu módy a je už len pár komponentov šatníka, ktoré neboli integrované do jedného aj druhého šatníka. Typickým prípadom toho sú ženské šaty alebo sukňa. Ako dôvod prečo sa nikdy neetablovali do pánskej módy bola najčastejšia odpoveď to, že je to kultúrne spájané so ženou. Dve reakcie na sukňu a jej miesto v móde boli zaujímavé. Podľa Jakuba sukne vždy slúžili k tomu, aby mohli mať muži, ženy vždy k dispozícii, čiže ide o nejaký mocenský prostriedok. Roman poznamenal, že je jeho tajnou utópiou, že raz bude nosiť sukňu, pretože je to z praktických dôvodov úplne výhodné.

2.2.6 Androgýnna a unisex móda

V tomto predposlednom oddiele analýzy som sa snažila zistiť ako pôsobí na respondentov androgýnny štýl a unisex móda. Vnímajú to ako prirodzený vývoj v móde, ktorý mapuje genderovú transformáciu, alebo k splývaniu kategórií muž/žena dochádza len v móde ?

Z odpovedí respondentov je vidieť, že androgýnny štýl vnímajú ambivalentne. Na jednej strane vnímajú, že k splývaniu ženskej a mužskej módy dochádza a pripadá im tento vývoj istým spôsobom prirodzený, na druhej strane si myslia, že móda stále nasleduje vzorce mužské a ženské.

Jana: *„Androgynní styl v městě je úplně všude, je to uvolnění. Nelíbí se mi to z toho důvodu, že jsem archetypně předpojatej typ. Mně přitahuje prostě Viking, zemědělec nebo řezbař. Bohužel mne přitahují chlapi. Možná je to aj mojí výškou a postavou.“*

Jakub: *„Mužská a ženská móda sa prekrýva v tom mainstreame, ale stále je to oddelené, napríklad v business móde je to stále viditeľne odlišné. Žena môže v tejto oblasti viac experimentovať. Muži v nesmú šahať do tých ženských vecí.“*

Existujú rozdiely, či už primárne fyzického charakteru, alebo sociálneho, ktoré nejde anulovať. Tieto rozdiely sú neustále zvyrazňované a utlmované v každodenných interakciách prostredníctvom našich odevov.

Inakosť oboch pohlaví v obliekaní nie je hodnotená negatívne, naopak vnímajú ju prirodzene a kladne. V istej miere môže byť vnímaná kladne aj preto, že všade okolo sa vo veľkom rozmáha androgýnnny štýl, ktorý sa snaží anulovať odlišnosti, a tým dodáva genderovým kategóriám silu. Sami sa často vyjadrovali na adresu popularity androgýnnej móde slovami „je úplne všude“, „hodne to splyvá“, „prekrýva sa to“ apod.

Väčšina respondentov sa zhodlo na tom, že oblečenie by malo „kontúrovať“ telo a malo by odpovedať našej fyzickej stránke. Ženské telo je viac špecifické, zatiaľ čo mužské telo je viac neutrálne. Muž je to „prvé pohlavie“ v zmysle logiky Simone Beauvoirovej (1968) Ide o neutrálny pojem od ktorého sa ďalej odvodzuje všetko ostatné. Žena je tá druhá, špecifická, femínna. Genderovo-neutrálna v duchu tejto logiky presadzuje mužské neutrálne tvary a potláčala ženské „špecifické“ aspekty, čím sa podieľa na udržiavaní mocenskej asymetrie-

Zaujímavé je tiež, aké slová používajú respondenti pri opise androgýnnneho oblečenia. Často dochádza k zámene androgýnnneho štýlu s pánskym štýlom bez toho aby si to uvedomili. (viď. Vizuálna analýza) Málo respondentov vnímalo androgýnnny štýl ako zmes ženských a mužských prvkov v podobnej miere, skôr ho vnímali skrz uniformné tvary alebo pánsky aspekt. V tomto zmysle androgýnnna móda nemusí odkazovať na slobodu a rozvoľňovanie binárnych genderových kategórií, ale naopak môže znamenať ich potvrdenie a ich znovuustanovenie prostredníctvom „naoko“ rovnostárskeho androgýnnneho štýlu.

Miroslava: „Všetko je hore nohami. (...) práve v tom takom zmätku ešte viac vyniká podľa mňa, keď niekto sa oblečie pekne podľa toho, kto je. Myslím teda žensky, alebo muž mužsky(...)na mňa to pôsobí asi tak, ako keď uprostred neporiadku je stôl, kde je všetko, tak ako má byť, na svojom mieste, pekne zoradené a čisté.“

Ak to zhrnieme, mužské vs. ženské sa môže do takej miery mixovať, kým úplne neporuší daný „esenciálny základ“. Žena je sexy v androgýnnom štýle, pokiaľ úplne nedeformuje svoju siluetu, mužovi pristane nápaditejší a obtiahnutejší štýl v obliekaní, ale s mierou. Keď to muž „prepískne“ s feminitou pôsobí to divne až komicky. Celkovo,

androgýnnny štýl pôsobí emancipovane, rovnostársky a sebavedomo, ale je potrebné ho udržiavať v zdravých medziach.

Jana: „Pôsobí to na mne hodne emancipovaně. Ale vlastně to popírá to hezký, co mezi pohlavíma je, ty hezký rozdíly. Stírání rozdílu a střídání hravosti. Protože unisex módu ji jakoby ruší. Ale ten rozdíl mezi androgýnním stylem je styl, který vznikne až po tom, co si to někdo vezme na sebe, unisex si to kupuje a vyrábí se to už s tím ze to je unisex.“

Rozdielne boli postoje k tomu, akú úlohu zohráva androgýnnny štýl obliekania v rodovom usporiadaní spoločnosti. Štyri nižšie uvedené výroky reprezentujú, štyri rôzne typy uvažovania nad rolou androgýnnej módy. V prvom prípade je móda a významy, ktoré nesie preceňované, v druhom ide o nejaký prirodzený vývoj, ktorého hnacou silou je nespokojnosť žien (emancipačný proces), v treťom prípade androgýnnny štýl reálne odzrkadľuje meniace sa genderové pomery a posledný zdôrazňuje manipulatívny, premenlivý a cyklický charakter módných trendov.

Matouš: „Podle mne se to spojuje jenom v móde a nesouvisí to s tím, že bych reálně docházelo k spájení těch dvou kategorií. Jasně, ženy jsou emancipovanější a nezávislejší ale ignorovat rozdílné fyzično, to nejde.“

Roman: „Pôsobí to na mňa tak nejak prirodzene. Stále chceš mať to, čo nemôžeš mať. Ženy ako keby neboli spokojné s tým, čo majú k dispozícii a veľa z tých žien sa raz za čas cíti príjemne v pohodlnejších a voľnejších veciach. Vyjadrujú tým niečo. Nie vždy musí mať žena chuť na to, aby bola vnímaná žensky.“

Bety: „Androgýnní styl je podle mne proto tak populární, protože i muži i ženy směřují k takovému tomu androgýnnějšímu typu. Ženy přebírají nějaké mužské vzorce v práci, v rodině možno muži ženské. Na druhé straně to úplně neznamená, že žena ztratila svou ženskost a naopak.“

Luboš: „Vývoj v tom samozrejme je, ale je to o tom istom. V 2070 sa možno začnú nosiť sukne s konštrukciami. A nebude to mať nič spoločné s tým, že by ženy stratili svoje práva.“

2.2.7 Vizuálna analýza

V záverečnej časti rozhovoru respondenti a respondentky hodnotili a vyjadrovali svoj vkus, názory a pocity, ktoré v nich vyvolávali predkladané vizuálne materiály. Cieľom tejto časti bolo neotrelým spôsobom získať informácie o módnom oblečení a významoch, ktoré nesie v očiach respondentov.

Ako sa neskôr počas rozhovorov ukázalo, pre dotazovaných bolo problematické hovoriť o významoch a dojmoch z jednotlivých „outfitov“ a následne ich interpretovať. Nie je všetkým prirodzené hlbšie uvažovať o tom, aký je význam toho, že má žena koženú bundu a chlap ružové sako. To, či sa im niečo, páči/nepáči je pre nich otázkou vkusu, ktorý ďalej nepodrobujú skúmaniu. O „neprečítaných“ správach, ktoré vysielala náš odev pojednáva Alison Lurieová (1983) či Fisherová-Mirkinová (1996) Podľa nej hovoríme naším zjavom oveľa viac, ako si sami uvedomujeme.

Obrázok 1

Všetci respondenti sa zhodli na tom, že tento muž je oblečený dobre a rovnako dobre aj pôsobí. Jeho oblečenie predstavuje bežný pohodlný „outfit“, genderovo korektný, voči ktorému nemá nikto z respondentov výhradu.

Kateřina: „To je přesne to, co se mi líbí. Jednobarevné tričko, kalhoty, sportovní boty a například Raybany - nepřelácaný mužský, méně je někdy více.“

Obrázok 2

Tak v tomto prípade, boli odpovede tiež rozmanitejšie. V zásade by sme mohli povedať, že až na jeden negatívny postoj, hodnotia respondenti ženu skôr pozitívne. Ide presne o druh pánskeho štýlu, etablovaný v ženskej móde, ktorý je prispôsobený ženskej figúre. Opytovaní majú zväčša len drobné estetické výhrady, ktoré im nesedia (väčší klobúk, vzor atď.) Od pánskeho oblečenia sa to odlišuje len v minimálnych strihových úpravách, ktoré však stačia k tomu, aby sa to

jasne genderovo odlišilo. Podľa Gilesa Lipovetského dnes šaty komunikujú prostredníctvom minimálnych rozdielov veľavravným jazykom (Lipovetsky 2002:201).

Kateřina: *„Je sympaticky oblečená. Klidně bych si to oblékla i já. Sedne jí to sako. Bílá košile se zapnutým límcem je taky fajn. Man style, ale hodně přizpůsoben ženským křivkám a požadavkům.“*

Obrázok 3:

Z odpovedí respondentov je zrejmé, že ružová farba predstavuje kultúrny konštrukt, ktorý je spájaný so ženskosťou a v pánskej móde nie je úplne doma. Evokuje krehkosť, jemnosť, pôsobí veľmi „sladko“. Zaujímavým zistením je, že väčšina respondentov muža podľa ružového saka zaradila medzi gayov, alebo aspoň o tom uvažovala. To by potvrdilo názor Alison Lurieovej (1983), že signály, ktoré vysielajú farby odevu sú obecné najčitateľnejšie.

Jana: *„Na tuto barvu existuje ženský monopol. Ale vlastně se z toho nestává trend v mužský módě. Stává se z toho součást uniformity gayů. Identifikují se s tím, se skupinou. Stejně jako když si udělá pankáč číro, tak si gay obleče růžovou barvu. Tenhle týpek je gay. Všichni to vědí, všichni umí tu hru číst.“*

Obrázok 4

Čo sa týka tohto „outfitu“, väčšina respondentov mala zmiešaný celkový dojem. Dievča na obrázku mixuje rôzne štýly dokopy, ktoré podľa časti respondentov a respondentiek do seba zapadajú, podľa druhej sa navzájom „bijú“. Mixovanie rôznorodých štýlov súvisí podľa Freda Davisa s kultúrnou rozpoltenosťou, ktorá je typickým mechanizmom súčasnej doby. Spoločnosť od nás vyžaduje rôzne identity, ktoré sa vizuálne prejavujú v našom vkuse (Davis 1998:18).

Roman: *„Bud' sa hľadá, alebo presne vie, čo tým chcela povedať. To sú dve možnosti, ktoré by som si pomyslel, keby som ju videl. Nie je to škaredé, ale nemám v oblube, keď je niekto celý od hlavy po päty v čiernom. Pôsobí to na mňa deprimujúco. Mam rád život a farby.“*

(...)Totálny mix štýlov. Kanady, kvetinková ozdoba na hlave, motorkárska bunda – každou tou časťou oblečenia hovorí niečo iné“

***Matouš:** „Takový kříženec punkera a hipster. Nelíbí se mi kožená bunda, která působí moc drsně. Ale od pasu dolů dobré. Podkolenky působí tak školácky a bezstarostně. Sukně tím, že je výše posazena krásně zvýrazní pas a prodlouží nohy.“*

Obrázok 5

Všetci respondenti sa zhodli na tom, že v tomto oblečení by vyzerala dobre aj žena aj muž. Ide o unisex módu, ktorej posolstvom je, že móda nemusí byť odlišená na základe genderu. Podľa časti respondentov vyzerá muž na obrázku zženštilo, ale v tolerantnej miere. Minimalizmus v kombinácii s neutrálnymi farbami uzemňuje celkový dojem. Unisex móda zahŕňa ich nositeľov do masky rovnakosti, čo môžeme vidieť názorne v tomto prípade. Negatívom je, že oblečenie tohto typu vyzerá dobre na plochých a málo proporčne tvarovaných siluetách, preto môže pôsobiť represívne na hranice tela. Unisex dojem je docielený neutrálnym (bez kriviek) fyzickým zjavom (Arvanitidou, Gasouka 2013:114).

***Kateřina:** „To se mi hodně líbí. Tohle by mohla nosit ženská i chlap. Klidně bych si to sebrala na sebe. Super boty, kalhoty i svetr. Vypadá v tom dobře chlap i ženská. Netroufám si tipnout, zda je ten chlap hetero nebo homo, ale asi by mi to nevadilo ani na mém partnerovi.“*

Obrázok 6

Rovnako ako aj v predošlom prípade, môžeme usúdiť, že tento femínny „look“ sa väčšine respondentom páčil. Respondenti k nemu priradili prívlastky ako elegantný, decentný, nadčasový a sexi. Akurát jedna z opýtaných sa vyjadrila že elegantné oblečenie a topánky na vysokom podpätku pôsobia na ženu veľmi zviazane. Jednak z praktickej stránky a taktiež spoločensky. Požiadavka elegancie v súčasnosti ustupuje do úzadia, no v minulosti bola súčasťou agendy, ktorá vykresľovala ženy ako ozdoby. Krášliť sa a vkusne sa obliekať bola jedna z mála povinností žien. Podľa Wilsonovej je -vyčerpávajúca nielen hra s maskulinitou a feminitou, ale rovnako aj elegancia. Byť elegantná vyžaduje veľa úmornej práce (Wilsonová 2003: 122).

Luboš: „*Toto sa mi vyslovene páči. Elegantný štýl sa mi ľúbi. Je to sexy, nie je to konzervatívne a zároveň je to decentné. Vychytala tú správnu mieru*“

Bety: „*Nelze tomu vysloveně něco vytknout, jen mě to nudí. Působí to strašně uměle, nesvobodně, upnuto a málo inšpiratívne .I když je mi jasné že se za ní, otočí každý muž. Jo, a ty lodičky jsou tak strašně zotročující záležitost.*“

Obrázek 7 a 8

Obidvaja ľudia na obrázku sú oblečení v androgýnnom štýle s výraznými prvkami opozitného pohlavia. V prvom prípade móda a imidž tak „denaturalizuje“ telo, že nie je schopné určiť biologické pohlavie. V druhom prípade je to menej problematické, iba jeden z informátorov, určil zlé biologickú kategóriu.

V prvom prípade si všetci respondenti mysli, že má muž na obrázku femínne vnútro, a aj sa tak oblieka. Skôr ako o androgýnnny štýl, ktorý pôsobí hermafroditne ide o vyslovene cross-genderové obliekanie. V tomto prípade sa deje to, čo popisuje Judith Butlerová (2003:187-189), keď si muž oblieka ženské šaty. Parodické zosmiešňovanie môže nabúrať binárnu schému a môže pôsobiť subverzívne voči genderovým kategóriám, tým, že odhaľuje ich imitačný charakter. Na druhej strane, môže dochádzať aj k upevňovaniu týchto kategórii, čo vidíme v úryvku rozhovoru, pod tým. Jeho rodová/pohlavná zmätenosť je kontrastná, voči genderovo „korektným“ vyjadreniam maskulinity.

Miroslava : „*No, keď vidím takto oblečeného chlapa, tak mi pripadá ten môj neskonale sexi. Působí to celé tragikomicky. Proste sa narodil do zlého tela a je si toho vedomý.*“

Bety: „*Během boje mezi maskulinni a feminni částí uvnitř tohoto týpka utrpěla maskulinita zdrcující porážku. To není androgynní. To je prostě ženské.*“

V druhom prípade je žena na obrázku oblečená v androgýnnom štýle, kde výrazne neprevyšuje ani ženský, ani mužskú prvok. Naopak, celé sa to anuluje a žena pôsobí neutrálne. Dojem neutrality a uniformity je ešte viac docielený striedmymi farbami a jednoduchými strihmi.

Zaujímavé bolo, že zatiaľ čo oblečenie muža na vedľajšom obrázku, bolo považované za „krok vedľa“ u ženy bolo zväčša respondentmi prijímané. Pôsobila na nich pohodlne, uvoľnene. Jej oblečenie podľa respondentov a respondentiek hovorí, že nechce byť hodnotená na základe fyzického zjavu, neupriamuje naň pozornosť a rovnako ani nezvýrazňuje aspekty svojej ženskej postavy. Celkovo to pôsobí dobre, no nevyznieva to atraktívne, hlavne u mužov. U žien, to tak jednoznačné nie je.

Luboš: „Na nej vidno, že neupriamuje oblečením pozornosť na nejaké aspekty svojej postavy. Má rada voľný štýl. Má chlapčensky sveter. Nie je to škaredé, ale nie je to ani sexy. No vidno na nej, že sa v tom cíti dobre.“

Jana: „A ta holka vľavo – v cajku. Ženská se v tom cíti dobře. Je to kombinace současného stylu – ukazuje hodně nohy plus ty devadesátkový hořejšky. Cítí se pohodlně, je to celý příjemný.“

Obrázok 9

Podľa väčšiny respondentov dievča na siedmom obrázku bolo „vzorovým“ príkladom ako sa atraktívne obliecť pre ženy aj mužov. Spája populárny androgynný štýl (oversized sveter, vrstvenie) so ženskosťou. Aj tu sa potvrdilo, že pokiaľ je androgynný štýl kombinovaný so ženskými prvkami, tak pôsobí rafinovane a sexi.

Všetci sa zhodli, tá žena má všetko, čo má mať. Otvára to priestor fantázii, jednou rukou dáva, druhou berie. Nie je ani príliš zahalená, ani neodhaľuje tak, aby to človeka ďalej nenútilo premýšľať, čo je ďalej. Spája v sebe zdržanlivosť i erotizmus. Móda je „večný rumenec na tvári civilizácie.“ (Wilsonová 2003:107, vlastný preklad)

Roman: „Táto ženská je super. Má odhalené nohy a má ich pekné. Tým, že si tá žena oblečie niečo netypické, tým pádom si ju dokážeš viac všimnúť, akokeby si preliadol to oblečenie.(...) Toto je už veľmi rafinovaná hra. Dáva to priestor na fantáziu, čo má ta žena od pásu na hor a na základe dolnej časti si môžeš domyslieť, že to nemôže byť o nič horšie...“

Jana: „Jedna z těch věcí, které bych si nikdy nemohla Vzít na sebe. (...)Koresponduje to s tím, že má chlapeckou postavu, úzké boky, malý zadek. Hlavně kvůli tomu vrstvení. Odkrývá i zakrývá, je to hravé, je to sexy. Slečna si to může dovolit a považuji to za velmi vhodnou kombinaci pro denní nošení. Ona ukazuje nohy a nic víc, a k tomu má volnější vršek ... to k sobě sedí.“

Záver

Móda ako nositeľ sociálnych významov, hovorí veľa o nás i o spoločnosti, v ktorej žijeme. Reflektuje dianie v spoločnosti a premieta ho do aktuálnych módných trendov. Genderová transformácia má v móde svoje čestné miesto. Prostredníctvom ilúzie hry a napätia medzi kategóriami mužstva a ženstva rozvoľňuje a zároveň ut'ahuje genderové kategórie. Jej jazyk je ambivalentný, plný dvojznačnosti a nejasnosti. Rovnako je rozpoltená aj ľudská identita, ktorá v snahe prispôbiť sa dennodenne rôznym sociálnym podnetom, obetovala svoju celistvosť. Jedným z najväčších zdrojov tejto rozorvanosti je práve rozkol medzi genderom. Odveká hra medzi pohlaviami, medzi maskulinitou a feminitou, sa uskutočňuje skrz naše každodenné oblečenie.

Okrem teoretickej časti, v ktorej som sa snažila v širších súvislostiach ozrejmíť vzťah medzi módou a genderom, moja práca obsahuje aj výskumnú časť. Jej hlavnou výskumnou otázkou bolo to, ako sa zapája móda do sociálnej konštrukcie genderových hraníc. Pôsobí prevažne subverzívnym spôsobom, alebo naopak nasleduje konvenčné genderové predstavy? Je feminita a maskulinita prežitým vzorcom, alebo esencialistické videnie stále pretrváva? Aký je zámer androgýnného štýlu? Snaží sa oslobodiť jedincov z prísnej binárnej dichotómie, alebo ide o maškarádu v ktorej má navrch muž? Odpovedať na mnou zadané otázky nebolo jednoduché z viacerých dôvodov. Po prvé, móda nikdy nepôsobí jednosmerne a jednoznačne, oveľa príznačnejšia je pre ňu rozporupnosť a mnohoznačnosť. Za druhé, problematická je akákoľvek interpretácia módného oblečenia, pretože je vždy závislá na sociálnom kontexte. Za tretie, móda je súčasťou širších spoločenských procesov, ktoré spolu navzájom súvisia a ovplyvňujú sa.

Aj napriek vyššie zmieneným problematickým oblastiam si myslím, že som splnila svoje výskumné ciele. Z prevedeného kvalitatívneho výskumu vyplýva, že móda je stále verná tradičným obrazom feminity a maskulinity, aj keď sa s nimi vo veľkej miere hrá. Respondenti a respondentky považovali vo všetkých prípadoch výrazne ženské oblečenie a rýdzo mužský vzhlad oblečenia za správny a pekný.

Zdôrazňovali hlavne fyzické telo, ktoré má svoje špecifiká, a ktoré by mala móda zohľadňovať. V tomto smere ide o procesy konštrukcie a naturalizácie muža/ženy. Na druhej strane, respondenti a respondentky vnímali pozitívne aj obecné rozšírený androgýnný štýl, ktorý sa snaží denaturalizovať telo. Podľa nich pôsobí sexy a sebavedomo, ale musí sa držať v istých medziach. Femínny vzťah oblečenia pre muža bol vnímaný zo strany respondentov a respondentiek jednohlasne negatívne na rozdiel od ženy, ktorá v maskulinnejšom „outfite“ vyvolávala neutrálne reakcie. Celkovo bolo z rozhovorov dokázané, že žena má dovolené oveľa viac experimentovať a je menej spútaná genderovými stereotypmi, na rozdiel od mužov. Tí sa môžu v móde pohybovať len v presne vymedzenom priestore a niektoré oblasti im ostávajú neprístupné. Podľa Arnold (Arnold 2001:111) je dôvodom, prečo je feminizácia v pánskej móde prijímaná s nechuťou otázka mocenskej stability. Otrasy obraz mužstva, tradične spájaný so silou, rozvahou a racionom, by mal dôsledky na rodové usporiadanie spoločnosti.

Aj napriek okázalým hrám a snahám o uniformnejší vzťah prostredníctvom androgýnného štýlu a unisex oblečenia, esencialistický základ pretrváva. Okrem genderových stereotypov a genderových rolí ostávajú stále uväznení v binárnej dichotómii, čo však nevnímajú respondenti a respondentky negatívne, naopak kladne. V spoločnosti, ktorá prechádza búrlivými zmenami, od prerodu tradičných inštitúcií ako je rodina, manželstvo až po globalizáciu a individualizáciu, vnímajú existenciu starého poriadku v zmysle muž/žena kladne. Aj Butler (1990,1993) zastáva názor, že rodové delenie platí, no stavia sa k tomu skôr negatívne. Upriamuje pozornosť na mužskú nadradenosť v kultúre založenej na hegemonickú maskulinitu a vyžadovanú heterosexuálnu. Podľa nej, genderový model a regulačný ideál vytvára tlak v intímnej oblasti a na hranice tela a „núti“ nás správať sa genderovo korektne. Tieto normy sú nám však štepované od narodenia, v procese socializácie a výchovy, preto ich takmer nepocitujeme.

Zaujímavým zistením je, že väčšina respondentov a respondentiek si pod androgýnnym štýlom predstavila prevažne minimalistický, uniformný pánsky štýl. Do preberania ženských prvkov sa nehrnie v takej

miere ako to robia ženy, naopak vykazuje práve neutralitu, ktorá je špecifická pre muža. Muž je jednoducho dominantnejší v tomto štýle.

Na otázku, či androgýnný štýl reflektuje slobodnejšie vyjadrenie genderovej identity, alebo ide o manipulatívnu zásterku, je odpoveď nejednoznačná. V istej miere ide o prejav širších emancipačných procesov, na čom sa zhodli skoro všetci respondenti, no zároveň boli prezentované aj také názory, že móda vôbec nesúvisí s reálnym rodovým usporiadaním a splyvanie genderových kategórií sa prejavuje len v móde, ktorá vytvára zámerne mechanizmy na to, aby mala skadiaľ čerpať napätie a inšpiráciu. Pravda bude niekde v strede. Androgýnná móda a unisex oblečenie je prejavom výraznejšej slobody v genderovom vyjadrení, na druhej strane nejde len o nezištnú hru, ale aj tam sa odrážajú mocenské aspekty.

Summary

The main aim of my bachelor's thesis was to clarify the phenomenon of fashion and its role in social construction of gender boundaries on the grounds of theoretical background and my own research activity. Gender as a cultural category represents a social construct, which is constantly created and transformed in the arena of dailiness. What we imagine under the concept of man and woman changes in dependency on discourse, which is generally accepted in society. Clothing is one of the means that daily implements the differences between sexes/gender. Nowadays the mingling of male and female fashion occurs, which can be seen in the androgynous style, dada "look", unisex clothing etc. On the other hand, the fashion styles based on essentialistic understanding of gender still remain operative. With one stroke it draws the gender disparities and with other it erases them. These antagonistic feelings are nothing new in fashion; on the contrary, the mystery of fashion trends is frequently based on some kind of disunion or tension. From this point of view seems the time-honored play of sexes like ideal well of inspiration for fashion designers.

Použitá literatura

ADELMAN, M. *Reviews: Gender Matters. International Sociology*. 2008-09-01, vol. 23, issue 5, s. 735-739. DOI: 10.1177/02685809080230050611. Dostupné z: <http://iss.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/02685809080230050611>

ALLHOFF, Fritz.. *Fashion: philosophy for everyone : thinking with style*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, c2011, xiv, 218 p. Philosophy for everyone. [cit. 2014-05-05]. ISBN 978-140-5199-902. Dostupné z: <http://bookzz.org/book/2152151/49683f>

ARNOLDOVÁ, Rebecca. *Fashion, desire, and anxiety: image and morality in the twentieth century*. London: I.B. Tauris, 2001. ISBN 18-606-4555-0. [cit. 2014-05-05]. Dostupné z <http://bookzz.org/book/1447847/ddfa40>

ARVANITIDOU, Zoi a Maria GASOUKA. Fashion, gender and social identity. [online]. [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: <http://process.arts.ac.uk/sites/default/files/zoi-arvanitidou.pdf>

ARVANITIDOU, Zoi a Maria GASOUKA. *Mediterranean Journal of Social Sciences MJSS / Mediterranean Center of Social and Educational Research: Construction of Gender through Fashion and Dressing* [online]. 111-115p. DOI: 10.5901/mjss.2013.v4n11p111 [cit.2014-05-06]. ISN2039-2117. Dostupné z: <http://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/viewFile/1276/1305>

BARNES, R. EICHEROVÁ, Joanne B.1997. *Dress and Gender: Making and Meaning (Cross-Cultural Perspectives on Women)*. New York: Berg.

BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Vyd. 1. Překlad Irena Reifová, Kateřina Gillárová, Michal Pospíšil. Praha: Portál, 2006, 206 s. ISBN 80-736-7099-2.

BARNARD, Malcolm. *Fashion as communication*. Repr. d. 2. ed. 2002. London [u.a.]: Routledge, ISBN 04-152-6017-5.

BARTHES, Roland. *The fashion system* [online]. Berkeley: University of California Press, 1990, xii, 303 p. [cit. 2014-05-05]. ISBN 05-200-7177-8. Dostupné z: <http://bookzz.org/book/1578245/f51bb3>

BEAUVOIROVÁ, Simone. *Druhé pohlavie. 2.zväzok*. Bratislava: Obzor, 1968, 475 s.

BENNETTOVÁ, Andy. *Culture and everyday life*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, 2005, 207 p. [cit. 2014-05-08]. ISBN 07-619-6390-1. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/54203304/Bennett-Culture-and-Everyday-Life>

BUTLEROVÁ, Judith. *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity*. 1. vyd. Bratislava: Aspekt, 2003, 222 s. Knižná edícia feministického kultúrneho časopisu Aspekt. ISBN 80-855-4941-7.

BUTLEROVÁ, Judith. *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge, 1993, xii, 288 p. ISBN 04-159-0365-3.

CALEFATOVÁ, Patrizia. *The clothed body*. English ed. New York: Berg, 2004, vii, 167 p. [cit. 2014-05-08]. ISBN 18-597-3805-2. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/147959394/the-Clothed-Body-Dress-Body-Culture>

CALEFATOVÁ, Patrizia. *Fashion and Worldliness: Language and Imagery of the Clothed Body*. *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body* [online]. 1997-02-01, vol. 1, issue 1, s. 69-90 [cit. 2014-05-16]. DOI: 10.2752/136270497779754534. Dostupné z: <http://openurl.ingenta.com/content/xref?genre=article>

CONNELL, Raewyn. *Gender: in world perspective*. 2nd ed. Cambridge: Polity, c2009, xi, 180 p. Polity short introductions. ISBN 978-074-5645-674.

CRAIKOVÁ, Jennifer. *The face of fashion cultural studies in fashion* [online]. London: Routledge, 1994 [cit. 2014-05-09]. ISBN 0203409426. Dostupné z: <http://bookzz.org/book/2083534/43df9d>

CRANEOVÁ, Diana. *Fashion and its social agendas: class, gender, and identity in clothing*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. ISBN 02-261-1799-5.

DAVIS, Fred. *Fashion, culture, and identity*. [4.] paperback ed. Chicago, Ill. [u.a.]: Univ. of Chicago Press, 1998. ISBN 978-022-6138-091.

ENTWISTLOVÁ, Joanne. *Fashion and the Fleshy Body: Dress as Embodied Practice*. *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body* [online]. 2000-08-01, vol. 4,

issue 3, s. 323-347 [cit. 2014-05-14]. DOI: 10.2752/136270400778995471. Dostupné z: <http://openurl.ingenta.com/content/xref?genre=article>

ENTWISTLOVÁ, Joanne a Elizabeth WILSON. *Body dressing*. New York: Berg, 2001, 255 p. [cit. 2014-05-14]. ISBN 18-597-3444-8. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10231664>

ENTWISTLOVÁ, Joanne. *The fashioned body: fashion, dress, and modern social theory*. Malden, MA: Blackwell, 2000a, 258 p. ISBN 07-456-2007-8.

GOFFMAN, E., Lemert. Ch., Branaman, Ann, eds. 1997. *The Goffman reader*. Oxford: Blackwell. Publishing Ltd.

HARVEY, John. Showing and Hiding: Equivocation in the Relations of Body and Dress. *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body* [online]. 2007-03-01, vol. 11, issue 1, s. 65-94 [cit. 2014-05-21]. DOI: 10.2752/136270407779934533. Dostupné z: <http://openurl.ingenta.com/content/xref?genre=article>

JOLLES, Edited by Shira Tarrant and Marjorie. *Fashion talks undressing the power of style*. Albany: State University of New York Press, 2012. ISBN 14-384-4321-8.

KAISEROVÁ, Susan, B. *The Social Psychology of Clothing*. New York: Macmillan, 1990. 590 s. ISBN 0023618825.

KAWAMURA, Yuniya. *Fashion-ology: an introduction to fashion studies*. New York: Berg, 2005, x, 124 p. ISBN 18-597-3814-1.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 204 s. ISBN 80-864-2939-3.

KICZKOVÁ, Zuzana. SZAPUOVÁ, Mariana. *Rodové štúdia v umení a kultúre: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Vyd. 1. Editor Jana Oravcová, Monika Mitášová.

LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti, Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: Prostor, 2002. 446 s. ISBN 80-7260-063-X.

LURIEOVÁ, Alison. *The language of clothes*. 1st Vintage Books ed. New York: Vintage Books, 1983c1981, x, 272 p., [8] p. of plates. ISBN 03-947-1713-9.

FISCHEROVÁ-MIRKINOVÁ, Toby. *Tajemná řeč módy: co říkáme svým oblečením*. Překlad Martin Pokorný. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 202 s. ISBN 80-710-6136-0.

MCROBBIEOVÁ, Angela. *Aktuální témata kulturních studií*. Vyd. 1. Překlad Denisa Šmejkalová. Praha: Portál, 2006, 236 s. ISBN 80-736-7156-5.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 184 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie* Přel. S. Ježek. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-858-3460-X.

THORNHAMOVÁ, Sue. *Feminist theory and cultural studies: stories of unsettled relations*. London: Arnold, 2000. ISSN 978-0340718988.

TWIGGOVÁ, Julia. *Clothing, age and the body: a critical review*. *Ageing and Society: an introduction to social gerontology*. London: Sage Publications, 2007, vol. 27, issue 02, s. 285-305. DOI: 10.1017/S0144686X06005794. Dostupné z: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0144686X06005794

TURNER, S. (1980). The Social Skin. In Cherfas, J., & Lewin, R. (Eds). *Not Work Alone: A Cross-Cultural View of Activities Superfluous to Survival*. Beverly Hills: SAGE.

VLACHOVÁ, Klára. 1995. *Oděv a móda jako sociální fenomény*. *Sociologický časopis Vol. 31 (2): 267 – 277*. Sociologické nakladatelství.

WILSONOVÁ, Elizabeth. *Adorned in dreams: fashion and modernity*. [Rev. and updated ed.]. London: I.B. Tauris, 2003, xi, 328 p. ISBN ISBN 1 86064 921 1.

Elektronické odkazy

[http://en.wikipedia.org/wiki/Hipster_\(contemporary_subculture\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Hipster_(contemporary_subculture))

<http://dandyfashioner.blogspot.cz/2009/09/style-profile-chuck-bass-gossip-girls.html>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Androgyny>

<http://www.fashionising.com/trends/b--androgyny-androgynous-fashion-22284.html>

<http://www.fashionising.com/trends/b--womens-masculine-tailoring-70452.html>

<http://www.fashionising.com/pictures/b--femidad-masculina-75005.html>

Zoznam príloh

Príloha č. 1 - Kostra rozhovorov (zoznam otázok)

Príloha č. 2 – Vizuálna dokumentácia

Príloha č. 3 – Zoznam a charakteristika respondentov

Príloha č. 1- vizuálna dokumentácia

Dostupné z: <https://www.facebook.com/modaulic/info>

Obrázok 1

Obrázok 2

Obrázok 3

Obrázok 4

Obrázok 5

Obrázok 6

Obrázok 7 a 8

Obrázok 9

